

liepen de Duitsers af en aan. Uit de keuken en de achtertuin kwamen luide stemmen en gelach.

Loesja had veel aanleg voor vreemde talen. Zij volgde cursussen in Frans, Duits en Engels in de hoop naar het taleninstituut in Moskou te kunnen gaan om dan later in diplomatieke dienst te treden. Onwillekeurig luisterde zij naar de met grove grollen doorspekte soldatenconversatie en ze verstond bijna alles.

„Ha, daar heb je Adam! Wat heb je daar bij je?

„Oekraïense reuzel! Jullie kunnen de helft krijgen als ik met jullie mee mag eten”.

„Prachtig. Heb je cognac? Nee! Dan zullen we maar weer wodka drinken, hol 's der Teufel!”

„Ze zeggen, dat hier in de straat een ouwe vent woont, die honing heeft”.

„Ik stuur Hansen wel even, zo een gelegenheid moet je niet voorbij laten gaan. God weet of we hier nog lang blijven en wat ons te wachten staat”.

„Wat ons te wachten staat? De Don en de Koeban! De Wolga ook, misschien. Wees maar niet bang, het is daar niet minder dan hier”.

„Hier leven we tenminste nog....”

„Ze kunnen me gestolen worden, die mijnstreken. Bah, wind en regen, stof en modder en iedereen kijkt naar je of hij je op wil vreten”.

„Moeten ze je soms onder je kin kietelen? Je denkt zeker, dat je ze de honderdduizend brengt!”

Er liep iemand door de gang naar de kamer en een hese, vrouwelijke stem groette: „Heil Hitler!”

„Jezus, daar heb je Peter Fenbong! Heil Hitler....! In het zwart! Zo hebben we je nog niet gezien. Laat eens kijken.Kijk eens jongens, Peter Fenbong! Vanaf de grens hebben we elkaar niet meer gezien....!”

„Je zou haast zeggen dat je je ongerust over me hebt gemaakt”, grinnikte de hese stem.

„Peter Fenbong! Waar kom jij vandaan?”

„Vraag liever waar ik naar toe ga. Ze hebben ons hier naar dit gat overgeplaatst”.

„Wat heb je daar voor teken op je borst?”

„Ik ben tot Rottenführer bevorderd”.

„Oh...., ben je daarom zo dik geworden! Ze krijgen goed te bikken bij de SS, heb ik wel eens gehoord”.

„Toch slaap je nog altijd met al je kleren aan en wassen doe je je ook niet, dat ruik ik al”.

„Jij moet geen grapjes maken, waar je later spijt van kunt krijgen”, snerpte de vrouwenstem.

„Neem me niet kwalijk, lieber Peter, we zijn toch oude kameraden, waar of niet? Wat heeft een soldaat aan zijn leven als hij niet eens meer iemand in de maling mag nemen!”

„Hoe heb je ons zo gevonden?”

„Ik zoek een kamer”.

„Jij? Jullie krijgen toch altijd de beste huizen toegewezen?”

„We hebben het ziekenhuis bezet, geweldig gebouw. Maar ik wil een kamer voor mezelf hebben”.

„We zitten hier al met ons zevenen”.

„Ja, dat zie ik.... Haringen in een ton”.

„Toch aardig van je dat je ons niet hebt vergeten nou je een hoge piet bent geworden. Kom nog eens aan, zolang we hier zitten”.

De man met de vrouwenstem antwoordde iets, waar allen om begonnen te lachen. Toen hoorde men hem, met zijn beslagen schoenen over de planken vloer bonkend, weggaan.

„Een rare vent, die Fenbong”.

„Raar? Hij maakt carrière en gelijk heeft-ie”.

„Heb jij hem wel eens naakt gezien of in zijn onderbroek?”

„Hij wast zich nooit, geloof ik”.

„Hij zal wel puisten of zoiets hebben, waar hij zich voor geneert. Ben je haast klaar Friedrich?”

„Ik moet een laurierblaadje hebben”, zei Friedrich somber.

„Ga je een lauwerkrans maken? Die denkt zeker dat de oorlog gauw afgelopen is!”

„Die oorlog is nog lang niet afgelopen, we vechten toch zeker tegen de hele wereld”, bromde Friedrich.

Elizaweta zat bij het raam in haar kamer, met haar ellebogen op de vensterbank geleund. Ze keek uit op een onbebouwde vlakte die door de avondzon met een rozig licht werd overgoten. Aan de andere kant van de vlakte, schuin tegenover haar huisje, stonden twee witte gebouwen, de grote Worosjilofschoon en het iets kleinere kinderziekenhuis. Zowel de school als het ziekenhuis waren geëvacueerd en beide gebouwen stonden leeg.

„Kom eens kijken, Loesja, wat is dat”, zei zij plotseling, haar voorhoofd tegen de ruit drukkend.

Loesja kwam vlug naar het raam. Over de stoffige weg, die

links van de onbebouwde vlakte tussen de twee gebouwen liep, bewoog zich een lange rij mensen moeizaam voorwaarts.

In lange, donkere hemden gekleed, liepen wat mannen en vrouwen langzaam naar het kinderziekenhuis. Tussen hen in strompelden een paar mensen op inderhaast geïmproviseerde krukken. Daarachter kwamen een groepje vrouwen in witte jassen en hoofddoeken en bijna onder hun last bezwijkende mannen, die draagbaren met zieken en gewonden torsten. De stoet werd gevolgd door wat mensen in gewone kleren, die grote manden en kisten op hun schouders droegen. Zij kwamen uit het gedeelte van de stad, dat van het raam der Osmoechins niet te zien was. De mensen liepen het kinderziekenhuis binnen door de grote deuren van de hoofdingang, die twee in het wit geklede vrouwen met moeite hadden geopend.

„Dat zijn de mensen uit het grote ziekenhuis. Ze hebben ze er gewoon uitgejaagd....”, zei Loesja. „Begrijp je, heb je het gehoord?”, vroeg ze, zich opgewonden naar Wolodja omkerend.

„Ja, ja. Ik heb direct al gedacht, wat er nu met de mensen uit het ziekenhuis ging gebeuren. Ik heb er toch zelf gelegen... er zijn daar ook gewonde soldaten....”, fluisterde Wolodja.

Elizaweta Alexejefna en Loesja bleven enige tijd naar de droeve stoet kijken en fluisterden een paar opmerkingen. Tegelijkertijd bleven zij luisteren naar het lawaai van de Duitsers in de kamer naast hen. Naar de stemmen te oordelen waren er nu tien of twaalf man in het kleine kamertje van de sergeant en er was een voortdurend heen en weer geloop. Tegen zeven uur waren zij begonnen te eten. Nu was het al bijna donker, maar de maaltijd was nog altijd niet afgelopen en uit de keuken kwam nog steeds het sissen van gebraad. Tussen het geklos van de zware soldatenlaarzen door, hoorden zij het gerinkel van flessen, toasten en gelach. De levendige gesprekken werden rustiger zodra het gekletter van messen verried, dat er een nieuw gerecht op tafel kwam. De stemmen lalden steeds onduidelijker, naarmate de flessen leegraakten.

Het werd benauwd in Wolodja's kamer. Uit de keuken dreef een vettige etenslucht, Elizaweta Alexejefna durfde echter het raam niet te openen, zij wist zelf niet goed waarom. Het was ook donker in de kamer, zij waren stilzwijgend overeengekomen vanavond geen licht op te steken.

Buiten lag de donkere zomernacht over de aarde, maar

Elizaweta Alexejefna en haar dochter zaten nog steeds voor het raam en konden er niet toe besluiten, de bedden op te maken en te gaan slapen. Het was zo donker dat zij niets meer konden onderscheiden. Alleen op de heuvelrug rechts van hun huis tekende zich vaag de omtrek van het gemeentehuis en het huis van „de dolle heer” tegen de iets lichtere horizon af.

De Duitsers in de andere kamer zongen een treurig lied. Ze zongen niet als gewone dronken mensen, ze zongen zoals alleen dronken Duitsers dat doen: met volkomen toonloze bromstem en zich geweldig inspannend, vooral in de maat te blijven. Ze waren schor en hees van hun pogingen om hun stemmen laag, luid en precies in de maat te houden. Toen het lied uit was, rinkelden de glazen en flessen weer en waren ze even stil. Er werd weer gegeten. Plotseling bonkte een paar laarzen naar de deur van Wolodja's kamer en bleef daar stilstaan; degene aan wie die laarzen toebehoorden, stond te luisteren. Er werd ruw op de deur geklopt. Elizaweta Alexejefna gaf de kinderen een teken, niet te antwoorden en zich slapende te houden. Een tweede bons op de deur. Toen rammeide een zware vuist tegen het paneel en de deur vloog open. De zwarte sergeant stond op de drempel.

„Is hier iemand?“, vroeg hij in het Russisch. „Hé daar!” Elizaweta Alexejefna stond van haar stoel op en liep met stijve passen op hem toe.

„Wat wilt U?“, vroeg zij zachtjes.

„Ik en mijn soldaten nodigen U uit een kleinigheid bij ons te komen gebruiken....U en Louise. Een kleinigheid maar”, verduidelijkte hij. „De jongen mag ook komen.... Even maar, een kleinigheid gebruiken”.

„We hebben al gegeten, we hebben geen trek meer”, antwoordde Elizaweta Alexejefna.

„Waar is Louise?“, vroeg de sergeant boerend en een walgelijk zure dranklucht verspreidend. „Louise! Ik zie U wel!“, grinnikte hij breed. „We nodigen U uit iets te komen eten. En te drinken ook, als U er niets op tegen hebt”.

„Mijn broer voelt zich niet goed, ik kan hem niet alleen laten”, antwoordde Loesja.

„Zal ik de tafel bij U komen afnemen? Kom maar mee, ik zal U wel helpen”, zei Elizaweta Alexejefna en hem flink bij de arm nemend, liep zij de gang met hem in, terwijl zij de deur achter zich dichttrok.

De kamer, de keuken en de gang waar de soldaten hun gelag hielden, stonden vol scherpe, geelblauwe rook. Overal, op de keukentafel, in de vensterbanken, zelfs op de kapstok in de gang, stonden ronde, blikken lampjes waar een witte, op stearine lijkende stof in brandde. De kamer van de sergeant was vol soldaten. Zij zaten om de tafel, die bij het bed was geschoven, ze zaten dicht tegen elkaar aangedrongen op de rand van het bed, op stoelen, op krukjes en de sombere Friedrich met het litteken zat op het blok waar anders brandhout op werd gehakt. Er stonden een paar flessen wodka op tafel en de lege flessen zwierven door de hele kamer. De tafel was bedekt met vuile borden, kippen- en schapenbeentjes, restjes groenten en stukjes brood.

De Duitsers zaten zonder tuniek in hun groezelige overhemden. Zij hadden allen hun mouwen tot de elleboog opgerold en hun behaarde armen waren van vingers tot ellebogen vet en besmeurd.

„Friedrich“, blafte de sergeant. „Wat zit je daar te lummelen? Weet je niet hoe je je gedragen moet tegenover de moeder van een aardig meisje?“ Hij lachte nog dommer en vrolijker dan wanneer hij nuchter was. Ook de andere soldaten begonnen te lachen.

Elizaweta Alexejefna voelde dat men haar uitlachte, maar ze verstond geen Duits en vermoedde iets veel ergers dan er inderdaad was gezegd. Bleek en zwijgend begon ze de etensresten in een vuile, lege pan te verzamelen.

„Waar is Louise, Uw dochter? Laten we er samen eentje nemen“, zei een jonge, dronken soldaat met een rood gezicht. Hij pakte met bevende handen een fles van de tafel en zocht een schone kroes. Toen hij er geen vond, zette hij de fles maar aan zijn lippen. „Roep haar toch! De soldaten van Gross-Deutschland nodigen haar uit. Ze zeggen dat ze Duits spreekt. Laat ze ons maar eens een paar Russische liedjes leren“. Hij zwaaide met de fles wodka door de lucht, haalde zo diep adem dat zijn ogen haast uit hun kassen rolden en begon met een diepe bromstem te zingen:

Wolga, Wolga, moeder Wolga
Wolga, Wolga, Ruslands stroom....

Hij sloeg de maat met de fles wodka en de drank spatte over zijn kameraden, de tafel en het bed. De zwarte sergeant bulderde van het lachen en begon met hem mee te zingen,

bijgestaan door de sentimentele bromstemmen van de anderen.

„Ja, wij trekken naar de Wolga!”, probeerde een heel dikke soldaat, drijvend van het zweet, het gebrul van zijn vrienden te overstemmen. „Wolga, Wolga Duitslands stroom, Deutschlands Fluss, zo moeten jullie het zingen”. En om zijn woorden kracht bij te zetten sloeg hij zo hard met een vork op de tafel, dat de tanden er krom van bleven staan.

Ze waren zo verdiept in hun gezang, dat niemand merkte dat Elizaweta Alexejefna de kamer uitging. Zij wilde de pan afwassen, maar ze kon de theeketel, die altijd op het fornuis stond, nergens vinden. „Thee drinken ze niet”, dacht zij.

Friedrich kwam naar het fornuis en nam met een smerige lap een pan met vet schapenvlees van het vuur. „Dat schaap zullen ze wel bij Slonof gegapt hebben”, dacht Elizaweta Alexejefna dof, terwijl zij naar de monotone dronken stemmen luisterde, die probeerden het oude Wolgalied in het Duits te zingen.

Het kon haar allemaal niets meer schelen, dat van het schaap niet en het Wolgalied niet. Het kon haar al niet meer schelen, het kwam er toch niet meer op aan. Al haar maatstaven van goed en kwaad golden niet meer in die nieuwe, zo heel andere wereld waar zij nu met haar kinderen in leven moest. „Misschien is het maar een droom”, dacht zij, „misschien hoef ik alleen maar even mijn ogen open te doen en alles is weer gewoon....” Stil liep zij nu weer naar Wolodja's kamer, waar Loesja en haar broer fluisterend met elkaar spraken. Zodra hun moeder binnenkwam, zwegen zij.

„Misschien is het beter als je maar naar bed gaat”, zei Elizaweta Alexejefna. „Ga maar slapen”.

„Ik durf niet”, antwoordde Loesja zachtjes.

„Als hij het nog één keer probeert, de smeerlap”, wond Wolodja zich op, doodsbleek wordend, „als hij het nog eens waagt, sla ik hem dood. Dood sla ik hem, het kan me niet schelen wat er daarna gebeurt”, herhaalde hij nog eens met koortsig glanzende ogen.

Op hetzelfde ogenblik werd er weer geklopt en ging de deur langzaam open. De sergeant stond met een blikken lampje in zijn hand op de drempel. Hij had geen overhemd meer aan en het flakkerend licht wierp een gele glans op zijn gore interlock en bezwete armen. Wankelend stond hij naar Wolodja te kijken en liet toen zijn blik rusten op Loesja, die op een krukje bij het bed zat.

„Louise”, zei hij op plechtige toon, „U moest zich niet te goed voelen om een uitnodiging aan te nemen van soldaten die ieder ogenblik kunnen sneuvelen.... Wij zullen U geen kwaad doen. Duitse soldaten zijn edele mensen, ridders, zou ik haast zeggen. Kort en goed, wij verzoeken U deel uit te maken van ons gezelschap”.

„Donder hier op”, gromde Wolodja hem vol haat aankijkend.

„Het spijt me, beste jongen, dat jij in bed moet blijven”, zei de sergeant vriendelijk, want hij kon Wolodja's gezicht niet zien en verstond niet genoeg Russisch om te begrijpen wat hij had gezegd.

Wie weet wat er gebeurd was als Elizaweta Alexejefna niet op Wolodja was toegesneld en hem, zijn gezicht tegen haar borst drukkend, weer plat op bed had gelegd. „Hou je mond toch”, fluisterde zij hem met droge, hete lippen in het oor.

„De soldaten van de Führer wachten op Uw antwoord, Louise”, zei de sergeant, onzeker heen en weer zwaaiend, nog steeds op plechtige toon.

Loesja was doodsbleek en wist niet wat te antwoorden.

„Goed, heel goed. Gut”, kwam opeens de schelle stem van Elizaweta Alexejefna, die met een toestemmende hoofdknik naar de sergeant toeging. „Ze komt direct. Verstaan? Ze komt direct. Moet zich alleen maar even verkleden”, verduidelijkte zij met een gebaar.

„Moeder toch....”, zei Loesja met bevende stem.

„Hou jij je mond als je geen hersens genoeg hebt om te praten”, zei Elizaweta Alexejefna vlug, de sergeant met zachte drang de deur uitduwend.

Even later begon het geschreeuw en gelach in de andere kamer weer en hieven de Duitsers voor de zoveelste keer met hun eentonige bromstemmen het Wolgalied aan.

„Wolga, Wolga, moeder Wolga”.

Elizaweta Alexejefna liep vlug naar de klerenkast en maakte die open. „Kruip er in, dan sluit ik hem af. Vlug”, fluisterde zij haastig.

„Maar....”

„We zullen zeggen dat je in de tuin bent....”

Loesja glipte de kast in en haar moeder draaide de sleutel om, die zij daarna wegstopte.

De Duitsers zongen om het hardst. Het was buiten zo donker dat men nu ook de twee gebouwen op de heuvelrug niet meer

kon onderscheiden. Een smalle streep licht drong uit de gang door de reten van de deur, dat was het enige dat in de kamer te zien was.

„Grote God, is het waar, droom ik niet?“, dacht Elizaweta Alexejefna weer.

Het zingen had nu opgehouden en er ontspon zich een schertsende woordenstrijd tussen de dronken soldaten. Zij vielen allen, onder bulderend gelach, de sergeant aan en hij antwoordde met de lawaaierig vrolijke stem van een stoere soldaat. Opeens stond hij weer met zijn kleine lampje in de deuropening.

„Louise?“

„Ze is naar de tuin gegaan.... naar de tuin....“, wees Elizaweta Alexejefna.

De sergeant wankelde naar de buitendeur, met zijn zware laarzen tegen de drempel stotend. Bonkend stommelde hij het buitentrapje af. De soldaten bleven nog even lachend in de kamer praten en liepen toen ook met dreunende stappen naar de tuin. Het was opeens heel stil in huis. In de keuken rammelde iemand, Friedrich waarschijnlijk, met vaatwerk. Men kon horen hoe de soldaten tegen de muur van het huis stonden te wateren. Na enige tijd kwamen de meesten weer luidruchtig pratend het huis in. De sergeant was nog steeds buiten. Eindelijk kwamen zijn zware stappen het trapje op en liepen door de gang. De deur ging open en in het wazige licht dat uit de halfgeopende keukendeur stroomde, keek hij de kamer rond.

„Louise!“, fluisterde hij vragend.

Elizaweta Alexejefna dook plotseling als een zwarte schaduw voor hem op.

„Wat? Heb je haar niet gevonden....? Ze is hier niet teruggekomen....ze is er niet meer“, zei zij met een ontkenkend gebaar van hoofd en handen.

De sergeant bleef met nietsziende ogen de kamer instaren. Plotseling keek hij Elizaweta Alexejefna met zijn troebele zwarte ogen woedend aan en begon kwaadaardig te grommen. Hij sloeg zijn zware, smerige hand recht in haar gezicht en kromde zijn vingers, bijna haar ogen uitkrabbend. Met een onverstaanbaar gemompel stootte hij haar van zich af en wankelde struikelend de kamer uit. Met een vlugge beweging draaide Elizaweta Alexejefna de sleutel om.

Nog enige tijd bleven de Duitsers schreeuwen en lallen, toen

vielen ze in slaap. De ronde, bliken lampjes brandden nog urenlang.

Zwijgend ging Elizaweta Alexejefna op de rand van Wolodja's bed zitten. Zij waren beiden doodmoe, maar slapen konden ze niet. Na enige tijd stond Elizaweta op en maakte de klerenkast open.

„Ik was haast gestikt. M'n rug en mijn haren zijn kletsnat“, fluisterde Loesja opgewonden.

Het avontuur scheen haar wat opgemonterd te hebben. „Ik zal het raam heel zachtjes openschuiven“, zei ze. „Ik moet even een beetje frisse lucht happen“.

Geruisloos opende zij het raam en boog zich naar buiten. Het was een zwoele nacht, maar na de benauwde kamer en alles wat er gebeurd was, leek het of er van het onbebouwde veld voor het huis een frisse, opwekkende wind waaide. Het was zo stil, dat Loesja zich kon verbeelden, dat hun huisje niet midden in de stad lag, maar ergens op een grote eenzame vlakte, alleen bewoond door hun drietjes en een paar slapende Duitsers. Plotseling schoot een fel licht langs de zwarte hemel, boven de overweg, vlak bij het park. Even later een tweede straal, als een bliksemschicht. De heuvel, de vlakte voor het huis, zelfs de kamer stonden heel even in een helder licht. Direct daarop kwamen twee vreemde schokken, als de geluidloze trillingen van de lucht na een verre ontploffing. Daarna was alles weer stil en donker.

„Wat is dat, wat gebeurt er?“, vroeg Elizaweta Alexejefna geschrokken. Wolodja ging recht overeind in zijn bed zitten. Met een vreemde spanning keek Loesja in de richting waar de twee lichtstralen vandaan waren gekomen. De weerschijn van een onzichtbaar vuur flakkerde langs de heuvel. Af en toe waren de daken van het huis van de „dolle heer“ en het gemeentehuis duidelijk te zien, om even later weer in de inktzwarte duisternis te verdwijnen. Plotseling schoot op de plek waar dat vreemde licht het sterkste was, een lange vlam de hoogte in en de gehele stad werd met een rode gloed overgoten. In de kamer werd het zo licht, dat zij elkaars gezichten konden onderscheiden.

„Brand...“, zei Loesja, zich langzaam omdraaiend. In haar stem lag iets triomfantelijks, dat zij zelf niet goed begreep. Toen keek zij weer vlug naar buiten, naar de lange, lekkende vlammen.

„Maak het raam dicht“, zei haar moeder bang.

„Geeft niets, niemand ziet het“, antwoordde Loesja, rillend, alsof zij het plotseling koud kreeg.

Zij wist niet waar de brand was en hoe hij was uitgebroken. Maar er lag iets bevrijdends en groots in die lange, heen en weer wiegende vlammen. Gespannen bleef zij turen naar de laaiende gloed, die haar met zijn rode weerschijn omgaf.

De vlammen zetten de gehele stad in een flakkerend licht. Loesja zag niet alleen de school en het kinderziekenhuis aan de overkant, maar ook de verderaf-gelegen wijken, die om mijn No. 1-bis gegroepeerd lagen. De donkerrode hemel en de door de vlammen gekleurde daken leverden een fantastisch en groots schouwspel op.

Zij voelde hoe de hele stad ontwaakte. Vanuit het centrum kwamen de geluiden van snelle passen, een paar schreeuwendes stemmen en het geronk van auto's. In de straat, waar het huisje van de Osmoechins stond, renden de Duitsers opgewonden door elkaar. De honden — de Duitsers hadden nog geen tijd gehad ze allemaal neer te schieten — vergaten de angst van de afgelopen dag en blaften als bezeten naar de vlammen. Alleen de stomdronken soldaten in de kamer van de sergeant hoorden niets en bleven doorronken.

De brand woedde ongeveer twee uren. Toen werden de heuvels en buitenwijken weer door het duister opgeslokt. Alleen zo af en toe verlichtte een plotseling weer opschietende vlam de omtrek van een heuvel of een paar daken. Slechts boven het park bleef de flakkerende, rode gloed nog aan de hemel staan en het huis van „de dolle heer“ was tot het laatst toe zichtbaar. Toen werd ook dat donkerder en eindelijk was de vlakte voor het huis weer even ondoordringbaar zwart als tevoren.

Loesja zat nog steeds voor het raam naar de stad te kijken en ook Wolodja en zijn moeder waren klaar wakker.

Opeens hoorde Loesja een zacht gedruis, of er een kat tegen de muur van het huis krabde. Zij deinsde verschrikt terug en wilde het raam dichtschuiven, toen zij eensklaps buiten haar naam hoorde fluisteren.

„Loesja....Loesja....“

Zij kromp ineen van plotselinge schrik.

„Wees maar niet bang....Ik ben het, Tjoelenin“, fluisterde de stem en de kroeskop van Serjozjka keek over de vensterbank. „Hebben jullie moffen in huis?“

„Ja“, fluisterde zij terug, tegelijkertijd blij en verschrikt in

Serjozjka's overmoedig lachende ogen kijkend. „Jullie ook?”

„Nog niet”.

„Wie is daar?”, vroeg Elizaweta Alexejefna, koud van schrik.

Een plotseling opschietende vlam verlichtte het gezicht van Serjozjka en Elizaweta Alexejefna en Wolodja herkenden hem.

„Waar is Wolodja?”, vroeg Serjozjka, zich aan de vensterbank optrekkend.

„Hier ben ik”.

„Zijn er nog meer in de stad?”

„Tolja Orlof. Meer weet ik er niet, ik ben al die tijd niet buiten geweest. Ik heb een operatie gehad”.

„Vitka Loekjantsjenko is er nog en Ljoebka Sjeftzowa”, zei Serjozjka. „Stjopa Safonof van de Gorkischool heb ik ook gezien”.

„Hoe kom je hier, zo midden in de nacht?”, vroeg Wolodja.

„Ik heb naar de brand gekeken, in het park. Toen ben ik door Sjanghai naar huis teruggegaan en ik zag jullie raam openstaan”.

„Wat brandde er eigenlijk?”

„De trust”.

„Wat?”

„Daar is hun staf ingekwartierd. Ze moesten in hun onderbroek de straat op”, grinnikte Serjozjka.

„Wat denk je, is het brandstichting?”, wou Wolodja weten.

Serjozjka zweeg even. In het donker glansden zijn ogen als die van een kat.

„Vanzelf zal het wel niet in de fik zijn gegaan”, zei hij toen, zachtjes lachend. „Wat ben je van plan?”, vroeg hij Wolodja plotseling.

„Wat jij?”

„Dat weet je wel”.

„Nou, ik ga precies hetzelfde doen”, zei Wolodja opgelucht.

„Ik ben zo blij dat je hier bent, zo blij. . . .”

„Ik ook”, zei Serjozjka onwillig. Hij kon niet tegen sentimentaliteiten. „Zijn jullie moffen erg?”

„Ze hebben de hele nacht door gezopen. Alle kippen hebben ze de nek omgedraaid en ze zijn hier in de kamer een paar keer de boel op stelten komen zetten”, antwoordde Wolodja nonchalant, trots dat hij dat alles al had meegemaakt. Hij vertelde alleen niet, dat de sergeant zijn zuster lastig had gevallen.

„Nou, dat is nog niks”, zei Serjozjka. „De SS heeft het ziekenhuis bezet. Er waren nog een stuk of veertig gewonden. Die hebben ze naar Werchnedoewannaja gesleept en er een paar mitrailleurs op gezet. Dokter Fjodor Fjodorowitsj kon zich niet inhouden toen ze zo bezig waren en heeft geprotesteerd. Ze hebben hem gewoon in de gang neergeschoten”.

„Verdomme... wat verschrikkelijk... Hij was zo een goeie vent”, zei Wolodja, zijn ogen even sluitend. „Ik heb toch zelf in het ziekenhuis gelegen!”

„Zoals hij, lopen er niet veel rond”, zei Serjozjka nadenkend.

„Here, Here, wat staat ons nog te wachten”, steunde Elizaweta Alexejefna.

„Ik ga er vandoor, het wordt al bijna licht”, zei Serjozjka. „We moeten met elkaar in verbinding blijven”.

Hij maakte een weids gebaar met zijn hand en zei, Loesja aankijkend, „Auf Wiedersehen”. Hij wist dat ze veel van vreemde talen hield.

Vlug en lenig sprong hij van de vensterbank en was zo plotseling verdwenen alsof hij zelf een deel van de nacht was geworden.

XVIII.

Het was verbazend, hoe vlug zij elkaar begrepen.

„Wat lig je daar te lezen? De Duitsers komen de stad in, hoor je de auto's bij Werchedoewannaja niet?”, vroeg Serjozjka, naast haar staand en met moeite zijn hijgen bedwingend.

Walja bleef met die rustige, blij-verwonderde blik naar hem kijken en antwoordde niet.

„Waar ga jij zo vlug naar toe?”, vroeg zij na een poosje.

Even wist hij niet wat hij antwoorden moest. Maar, nee, dat kon geen slecht meisje zijn, zoals ze hem met die rustige ogen aankeek.

„Ik wil in jullie school zien te komen om te kijken wat er gebeurt....”

„Hoe wou je dat doen? Ben je wel eens in onze school geweest?”

Serjozjka legde haar uit, dat hij eens een keer in de school was geweest toen er een lezing werd gegeven.

„Ik kom er wel in”, grijnsde hij vrolijk.

„De Duitsers kunnen het wel het eerste gaan bezetten”, overlegde Walja.

„Ik kan toch zien waar ze naar toe gaan? Als ze op de school afkomen, spring ik zo het park in”.

„We kunnen het beste op de zolder gaan zitten, daar kunnen we alles zien en zij vinden ons nooit”, zei Walja. Zij ging rechtop zitten en bracht haar vlechten en blouse wat in orde.

„Ik weet hoe je er komen moet, ik zal het je wel wijzen”.

Serjozjka keek haar een beetje besluiteloos aan.

„Weet je, als ze de school inkomen, moet je uit de tweede étage naar beneden springen”.

„Goed”, zei Walja.

„Maar kun je dat dan?”

„Ook een vraag....”

Hij keek eens naar haar sterke, bruingebrande benen, die met heel zachte, blonde haartjes bedekt waren en het werd hem opeens warm om het hart. Natuurlijk kon dat meisje van de tweede étage springen.

Op een drafje liepen zij met hun tweeën door het park naar de school.

Het grote, twee verdiepingen hoge, bakstenen gebouw met de lichte klasselokalen en de ruime gymnastiekzaal lag bij de hoofdingang van het park, naast het gebouw van de Krasnodonoegol-trust. De school stond leeg en alle deuren waren op slot. Maar Serjozjka nam de heiligheid van zijn doel voor ogen en schuwde het middel niet. Hij brak een tak van een seringestruik en verbrijzelde daar een van de ruiten mee, die op het park uitkeken.

Hun harten klopten vol vrome eerbied toen zij op hun tenen over de houten vloer van een der klasselokalen naar de gang slopen. Het was doodstil en het kleinste gerucht dat zij maakten, echode door het hele gebouw. Er was in de paar afgelopen dagen veel veranderd, vele gebouwen hadden, evenals de mensen, hun vroegere bestemming verloren en nog geen nieuwe gekregen. Maar dit bleef toch altijd nog een school, een school waar kinderen lessen leerden en waar Walja vele gelukkige dagen had beleefd. Zij kwamen langs een deur met het opschrift „Leraarskamer” en even later zagen zij „Spreekkamer v. d. Schoolarts”, „Natuurkunde”, „Scheikundelab.” en

„Bibliotheek“. Ja, dit was een school; hier leerden grote mensen kinderen lezen en schrijven en wat ze moesten doen om een goed mens te worden.

En, de typische schoollucht opsnuivend, die tussen de kale muren hing, zagen zij plotseling weer die wereld voor zich waar zij in waren opgegroeid, die onverbrekkelijk met hen verbonden was en die nu, zo leek het hen, was vergaan. Toen zij er nog dagelijks in verkeerden vonden zij die wereld een-tonig, en zelfs vervelend. Nu zagen zij plotseling, dat het een wereld was vol nieuwe wonderen, vol grootse ontdekkingen en sterke, zuivere gevoelens tussen hen die les gaven en hen die leerden. Waar waren zij nu, de grote en kleine kameraden uit die wondere schooltijd? Hun harten liepen opeens over van liefde voor die vergane wereld en voor zijn grootsheid, die zij vroeger niet wisten te waarderen.

Zij wisten dat zij beiden hetzelfde voelden, terwijl zij door die lange schoolgang liepen en ze stonden elkaar op dit ogenblik heel na.

Walja ging Serjozjka voor langs een smalle trap, naar de tweede étage en toen nog hoger naar een klein deurtje, dat toegang gaf tot de zolder. Het deurtje was op slot, maar dat kon Serjozjka niet ontmoedigen. Hij voelde eens in zijn zak en haalde er toen een zakmes uit, dat naast vele andere nuttige zaken ook een schroevendraaier in zijn ingewand verborg. Hij draaide de deurknop zo om, dat het sleutelgat vrij kwam en begon een paar schroefjes los te draaien.

„Dat doe je handig, je kunt zien, dat je beroepsinbreker bent“, lachte Walja.

„Behalve inbrekers bestaan er ook nog slotenmakers“, antwoordde hij, haar vrolijk aankijkend.

Hij peuterde nog wat met zijn priem in het sleutelgat en maakte de deur toen zonder moeite open.

Een hete, schrale zolderlucht van gloeiend zink, stof en spinnewebben kwam hen tegemoet. Zij bukten zich om hun hoofden niet aan de balken te stoten en liepen naar een van de stoffige raampjes. Zij durfden het niet schoon te vegen uit angst dat men hen dan van buiten zien kon en drukten hun gezichten vlak naast elkaar tegen het glas. Zij overzagen bijna de gehele Sadowajastraat, vooral de kant waar het huis van het partijbestuur stond. Vlak voor hen stond het twee verdiepingen hoge gebouw van de trust.

In de tijd dat Serjozjka van het Werchnedoewannaja-bos naar

de stad was geslopen en hij met Walja zijn uitkijkpost op het dak van de school had betrokken, waren de Duitsers in de stad gekomen. De Sadowajastraat wemelde van soldaten en auto's.

„Duitsers....daar zijn ze nou, bij ons in Krasnodon”, dacht Walja met een gevoel of haar hart brak.

Serjozjka was meer geïnteresseerd in de practische kant van de zaak. Zijn scherpe ogen zogen alle détails in en zonder dat hij het zich bewust was, prentte hij iedere kleinigheid in zijn geheugen.

De afstand tussen de school en het gebouw van de trust was nog geen tien meter. De tweede étage van de trust lag iets lager dan die van de school. Vanuit het zolderraampje kon hij het zinken dak van de trust en een groot stuk van de kamers op de tweede étage zien. Van de kamers op de eerste étage waren van hieruit alleen de eerste vloerplanken bij het raam zichtbaar. Behalve de Sadowajastraat zag hij ook andere straten, die echter door de huizen gedeeltelijk van zijn blik waren afgesloten. Op de plaatsjes en achter de huizen van de Sadowajastraat waren de Duitsers druk in de weer.

Langzamerhand betrok hij ook Walja in de loop van zijn gedachten.

„Ze hakken de struiken om.... tot en met de zonnebloemen, kijk eens”, zei hij. „Hier in de trust komt de staf, geloof ik, zie ze maar eens druk bezig zijn”.

De Duitse officieren en soldaten — schrijvers en boekhouders — richtten zich in de verschillende kamers in of het grote gebouw hun persoonlijk eigendom was. Zij gooiden alle ramen open, bekeken de kamers die hun waren toegewezen, rommelden in laden en kasten, strooiden overal cigarettenas rond en gooiden hun peukjes door het raam in het steegje, dat tussen de trust en de school liep. Even later verschenen verschillende Russische vrouwen in de kamers. Zij hadden emmers en dweilen bij zich, trokken hun rokken boven hun knieën en begonnen de vloeren te schrobben. De keurig aangeklede Duitsers maakten ondertussen platte grapjes.

Dit gebeurde vlak onder Serjozjka's ogen en een half onbewuste gedachte deed zijn hart sneller kloppen. Hij dacht aan iets gevaarlijks en wreeds, dat hem opwond en tegelijkertijd een merkwaardige vreugde in hem wekte. Hij zag dat de zoldervensters heel gemakkelijk uit de stijl waren te lichten; de ramen waren van vrij dun hout en met schuin ingeslagen spijkertjes aan de sponningen bevestigd.

Zij bleven zolang op die zolder, dat zij tijd vonden om ook over dingen te spreken, die niet direct met de Duitsers verband hielden.

„Heb je Stjopa Safonof nog gezien?“, vroeg Serjozjka.

„Nee“.

„Dan heeft ze hem dus ook niets kunnen vertellen“, dacht hij tevreden. „Hij komt nog wel, hij is een geschikte vent“, zei hij. „Wat ga je nu verder doen?“, vroeg hij onverwacht.

Walja haalde hooghartig haar schouders op.

„Hoe kan ik dat nu al weten? Niemand heeft nog een idee van wat er gaat gebeuren“.

„Daar heb je gelijk in“, antwoordde hij. „Kan ik eens bij je komen, of vinden je ouders dat niet goed?“

„M'n ouders....! Kom morgen maar als je wilt. Dan waar-schuw ik Stjopa ook“.

„Hoe heet je?“

„Walja Bortz“.

Uit de verte klonken opeens een paar lange mitrailleur-salvo's en daarna nog een paar korte, blaffende series. Het geluid kwam uit de buurt van Werchnedoewannaja.

„Ze schieten, hoor je dat?“, vroeg Walja.

„Wie weet wat er allemaal in de stad gebeurt, terwijl wij hier staan te kijken“, zei Serjozjka ernstig. „Misschien zitten de moffen al in onze huizen“.

Nu herinnerde Walja zich pas in welke omstandigheden zij van huis was weggegaan. „Misschien heeft hij wel gelijk“, dacht zij, „en zijn vader en moeder vreselijk ongerust“.

Ze was echter te trots om de eerste te zijn die zei naar huis te moeten, maar Serjozjka had van dergelijke zorgen geen last en zei: „We moeten naar huis“.

Langs dezelfde weg als zij gekomen waren, verlieten zij de school weer. Even later stonden ze bij het schuttinkje van Walja's tuin. Ze waren een beetje verlegen nu, na hun avontuur.

„Dan kom ik morgen nog wel bij je langs“, zei Serjozjka.

Thuis gekomen vernam hij, wat hij 's nachts aan Wolodja Osmoechin zou vertellen: dat de gewonden, die nog in het ziekenhuis waren achtergebleven, weggesleept waren en dat Fjodor Fjodorowitsj dood was. Dat was allemaal onder Nadja's ogen gebeurd en zij vertelde Serjozjka precies hoe het was toegegaan.

Twee personenwagens en vier of vijf vrachtauto's met SS-ers kwamen naar het ziekenhuis en Natalia Alexejefna, die hen tegemoet ging, kreeg te horen dat het gebouw binnen het half uur ontruimd moest zijn. Zij gaf direct orders om allen die nog konden lopen naar het kinderziekenhuis over te brengen en vroeg tegelijkertijd om een verlenging van de termijn, omdat er geen transportmiddelen waren.

De officieren zaten toen alweer in hun auto's.

„Fenbong! Wat wil die vrouw?“, vroeg een hoge officier aan een grote, slungelige Rottenführer met veel gouden tanden en een bril met licht hoornen montuur. Terwijl hij het nog vroeg, reed hij al weg.

De lichte, hoornen bril gaf de Rottenführer het uiterlijk, zoal niet van een geleerde dan toch van een intelligent mens. Maar toen Natalia Alexejefna zich met haar verzoek tot hem wendde en zelfs haar beste Duits met hem sprak, keken zijn ogen haar door zijn brilleglazen dom starend aan. Met een hese, vrouwelijke stem riep hij een bevel naar een paar soldaten en die begonnen de zieken naar buiten te jagen, zonder zelfs op het verstrijken van het beloofde half uur te wachten.

Zij sleepten de zieke mensen gewoon met matras en al over de grond of ze namen ze onder de oksels en gooiden hen ruw op het gazon van de binnenplaats neer. Zo kwam aan het licht dat er gewonde soldaten in het ziekenhuis lagen.

Fjodor Fjodorowitsj, die zich voor gewoon arts uitgaf, deed een poging om uit te leggen, dat zij allen zwaar gewonden waren die geen dienst meer konden doen en hier als gewone zieken verpleegd werden. Maar de Rottenführer sneed hem het woord af en zei, dat alle soldaten als krijgsgevangenen moesten worden beschouwd en naar de daartoe bestemde plaatsen vervoerd zouden worden. En toen werden de gewonden, alleen met hun ziekenhemd aan, uit de bedden gejaagd en buiten in een vrachtwagen gesmakt.

Natalia Alexejefna kende het driftige karakter van de dokter en gaf hem de raad weg te gaan, maar hij bleef, tegen de muur van de gang geleund, staan. Zijn anders zo bruine gezicht werd langzaam grijs. Hij schoof zenuwachtig een sigarettenpeukje van de ene mondhoek naar de andere en zijn knieën trilden zo hevig, dat hij zich af en toe even bukte om ze met zijn hand vast te houden. Natalia Alexejefna durfde hem niet alleen te laten en zij verzocht ook Nadja bij hem te blijven

tot alles voorbij was. Nadja kon het haast niet meer aanzien hoe de halfnaakte jongens met hun bebloede verbanden over de gang werden gejaagd en gesleept. Zij durfde niet te huilen, maar de tranen rolden vanzelf uit haar ogen. Toch ging zij niet weg, want zij maakte zich nog meer zorgen over Fjodor Fjodorowitsj dan over zichzelf.

Twee Duitse soldaten sleepten een gewonde weg, bij wie Fjodor Fjodorowitsj twee weken geleden een door een granaatsplinter beschadigde nier had verwijderd. Hij ging de laatste dagen gestadig vooruit en de dokter was zeer trots op zijn succesvolle operatie. Terwijl de twee soldaten de jongen over de gang droegen werd een van hen door Rottenführer Fenbong geroepen. De soldaat liet de benen van de gewonde los en liep naar Fenbong, terwijl de andere de zieke jongen verder sleepte.

Voordat iemand hem kon tegenhouden, stapte Fjodor Fjodorowitsj naar de soldaat toe. Zoals bijna al zijn kameraden probeerde ook deze gewonde zijn helse pijnen te verbijten, maar toen hij de dokter zag, zei hij:

„Zie je dat, Fjodor Fjodorowitsj? Zijn dat nou mensen?” Toen begon hij opeens te huilen als een klein kind.

Fjodor Fjodorowitsj zei iets in het Duits tegen de soldaat. Waarschijnlijk zei hij, dat dit toch werkelijk niet ging. Misschien zei hij ook wel: „Wacht even, dan zal ik je helpen”. Maar de Duitser grinnikte een beetje en sleepte de gewonde weer een paar meter voort. Op dat ogenblik kwam Fenbong uit de zaal en Fjodor Fjodorowitsj liep recht op hem toe. Hij was doodsblijk geworden en beefde over al zijn leden. Even leek het of hij de Duitser naar de keel zou vliegen, maar hij zei alleen maar iets op scherpe toon. De Rottenführer, die het zilveren doodshoofd met de gekruiste beenderen op zijn slobberige uniformjas droeg, schreeuwde iets en duwde Fjodor Fjodorowitsj zijn revolver onder de neus.... Fjodor Fjodorowitsj week een stap terug en zei weer iets, waarschijnlijk iets heel beledigends. Toen schoot de woedende Rottenführer Fjodor Fjodorowitsj recht tussen de ogen. Nadja had gezien hoe het bloed over het gezicht van de dokter stroomde en hoe hij toen zwaar neerviel. Samen met Natalia Alexejefna vluchtte zij uit het ziekenhuis en zij wist zelf niet meer hoe zij thuis was gekomen. Zij had haar witte schort en haar verpleegsterskap nog aan, ze was zo uit het ziekenhuis weg gelopen en ze begon steeds weer opnieuw te vertellen.

Zij hilde niet, maar haar gezicht was heel bleek, op haar scherpe jukbeenderen brandden rode vlekjes en zij scheen nauwelijks te weten aan wie ze haar droevig verhaal vertelde.

„Zo zwerver, ben je ook eens komen opdagen?“, kuchte Gawrilla Petrowitsj kwaad. „Met de knoet moest je hebben! De Duitsers trekken de stad in, maar meneer zwerft, God weet waar, rond. Je brengt je moeder nog in het graf, jij met je streken“.

Zijn moeder begon te huilen.

„Ik heb me doodongerust over je gemaakt. Ik dacht dat ze je hadden doodgeschoten....“

„Doodgeschoten, doodgeschoten“, stoof Serjozjka opeens woedend op. „Mij hebben ze niet doodgeschoten. De gewonden die hebben ze doodgeschoten. Bij Werchnedoewannaja....Ik heb het zelf gehoord....“ Toen rende hij naar de kamer waar hij altijd sliep en wierp zich op zijn bed.

Een wilde wraakzucht deed zijn adem stokken. De gedachten die vagelijk in hem woelden, toen hij bij het zolderraampje van de school stond, namen nu vastere vorm aan. „Wacht jullie maar, als het donker wordt....“, dacht hij, terwijl hij zich onrustig op zijn andere zijde wierp. Niets kon hem er meer van weerhouden, zijn plan ten uitvoer te brengen.

De Tjoelenins gingen vroeg slapen, maar zij waren allen zo opgewonden, dat zij nog lang klaarwakker in hun bed lagen te woelen. Hij zag geen kans om ongemerkt weg te glippen en stapte eindelijk zeer hoorbaar uit zijn bed, alsof hij even naar achteren moest. Hij liep naar het tuintje en opende met zijn handen een van de kuilen waar hij de Molotofcocktails in had begraven; het was veel te gevaarlijk om met een schop te werken als hij de flessen niet precies kon zien. Hij hoorde de achterdeur kraken en toen de stem van Nadja die hem riep: „Serjozjka....Serjozjka....“ Ze wachtte even, riep nog eens en ging toen weer naar binnen.

Hij pakte drie flessen uit de kuil, stopte die in zijn broekzakken en onder zijn kiel en sloop door de donkere, zwoele Julinacht naar het park.

In het park was het heel stil en verlaten. Maar nog stiller werd het om hem heen, toen hij door het kapotte raam in de school kwam. Het leek wel of iedere stap die hij deed in de hele stad te horen was. Door de hoge ramen van het trappenhuis scheen een vaag schemerend licht. Toen hij merkte hoe zijn silhouet tegen dat vale blauw van de ramen afstak, be-

kroop hem plotseling het gevoel dat iemand, die in een donkere hoek verscholen zat, hem kon zien en op hem af zou springen. Maar hij was sterker dan zijn vrees en liep vlug naar de zolder. Hier bleef hij enige tijd bij het raampje zitten. Het was pikdonker en hij kon ook buiten niets zien. Zo zat hij doodstil al zijn moed bijeen te garen.

Een minuut of wat later stond hij op en begon met zijn vingers de spijkers, die het raam op hun plaats hielden, uit te trekken en toen dat gelukt was, zette hij het raam zachtjes op de grond, naast de vensterbank. Na de benauwde, hete lucht die op de zolder hing, leek de zwoele nachtlucht hem heerlijk koel. Hij was nu aan de duisternis gewend en kon zelfs zien wat er beneden in de straat gebeurde. Uit de gehele stad drong het geronk van auto's tot hem door en overal bewogen de lichtjes der afgeschermdde koplampen door de straten. Nog steeds kwamen er troepen uit Werchnedoewannaja naar Krasnodon en de gehele weg naar de heuvel was verlicht door de autolampen. Een paar wagens reden met ongedimde koplichten de heuvel op en dan sneed een heldere lichtstraal als een mes door de hemel en verzilverde de blaadjes van de populieren van het Werchnedoewannaja-bos.

Bij de hoofdingang van de trust rumoerden de auto's en motorfietsen der ordonnansen. Officieren en manschappen liepen in en uit, kletterden met wapens en sporen en vervulden de lucht met de harde klanken van hun vreemde taal. Alle vensters waren echter verduisterd.

De gevoelens en gedachten van Serjozjka waren zo gericht op de uitvoering van zijn plan, dat die nieuwe moeilijkheid van de verduisterde vensters zijn besluit niet meer veranderen kon. Hij bleef nog minstens twee uur bijna onbewegelijk bij het open raampje zitten. In de stad werd het langzamerhand stil. Voor het gebouw van de trust was het rustig geworden, maar de Duitsers waren nog niet naar bed. Hij zag nog steeds smalle streepjes licht door de kieren van het verduisteringspapier. Toen ging achter twee van de vensters op de tweede étage het licht uit en schoof iemand de ramen wijd open. Ook op de eerste étage verdwenen de smalle lichtstraaltjes en werden een paar ramen geopend.

„Wer ist da“, kwam een bevelende stem uit een raam van de tweede étage en Serjozjka kon yaag onderscheiden hoe een mannengestalte zich naar buiten boog.

„Wie is daar“, herhaalde de stem ongeduldig.

„Luitenant Meyer, Herr Oberst“, kwam het antwoord van de eerste étage.

„Ik raad U aan op de eerste verdieping geen ramen open te laten“, klonk het van boven.

„Het is vreselijk benauwd, Herr Oberst. Natuurlijk, als U het verbiedt....“

„Nee, ik wil U niet laten stikken. Sie brauchen nicht zum Schmorbraten zu werden“, lachte de bevelende stem.

Serjozjka, die niet begreep wat er gezegd werd, luisterde met hevige hartkloppingen naar het korte gesprek. In alle kamers gingen nu de lichten uit, werden de stores opgehaald en de ramen opengeschoven. Hij hoorde een paar flarden van gesprekken. In een van de kamers floot iemand een vrolijk wijsje. Hier en daar streek iemand een lucifer af en dan zag hij de omtrekken van een gezicht en een paar vingers die een sigaret vasthielden. Daarna werd alles weer pikdonker.

„Wat een enorm groot land, daar komt gewoon geen eind aan“, zei iemand bij een van de vensters, zich waarschijnlijk tot een van zijn kameraden in de kamer wendend.

Eindelijk werd het overal stil, de Duitsers sliepen. Alleen in de richting van Werchnedoewannaja reden nog een paar auto's over de weg. Hun koplampen priemden door het donker.

Serjozjka voelde zijn hart bonzen, het leek of de hele school meetrilde met iedere klop. Het moest wel erg benauwd zijn op die zolder, wat zijn rug was helemaal bezweet. Hij zag de onduidelijke omtrekken van het gebouw vlak voor zich en de zwarte gaten van de geopende vensters. Nu moest het gebeuren, nu direct.... Hij maakte een paar bewegingen met zijn arm, om te proberen hoe ver hij kon uithalen en om de richting van zijn worp te bepalen.

De flessen, die hij direct toen hij op de zolder kwam uit zijn zakken had gehaald, stonden naast hem. Hij pakte er een stevig bij de hals en slingerde de fles toen met alle kracht naar een van de openstaande ramen aan de overkant. Een verblindende steekvlam verlichtte het raam en een gedeelte van het steegje en op hetzelfde ogenblik hoorde hij het gerinkel van glas en een lichte plof, alsof er een elektrische lamp uit elkaar sprong. Een lange vlam schoot uit het venster. Direct daarop wierp hij een tweede fles in dezelfde kamer en klonk er weer een knal, iets sterker dan de eerste. De kamer stond al in brand, langs het raam en de muur vrat het vuur zich een weg naar het plafond. Er klonk een wanhopig

gekerm uit de kamer en in het gehele gebouw werd geroepen en geschreeuwd. Serjozjka nam de derde fles en gooide die in de kamer naast de andere, die nu in lichterlaaie stond.

Hij hoorde de ontploffing en zag hoe de plotseling opblaasende steekvlam de gehele zolder verlichtte, maar toen was hij al een heel eind van het raam verwijderd en stond boven aan de donkere trap. Hals over kop rende hij naar beneden. Hij gunde zich geen tijd naar het lokaal te zoeken waar hij een ruit had ingeslagen, slipte een grote kamer in — de leraarskamer? — schoof een raam open, sprong er uit en verdween achter de struiken van het park.

Vanaf het moment dat hij de derde fles had geworpen tot het ogenblik waarop hij zich bewust werd, dat hij door het park holde, had hij volkomen instinctief gehandeld en hij kon zich in het geheel niet meer herinneren hoe het allemaal was gebeurd. Het drong opeens tot hem door, dat hij zich op de grond moest laten vallen en even rustig afwachten en luisteren.

Vlak naast zich hoorde hij een veldmuisje knagen. Van hieruit kon hij de vlammen niet zien, maar uit de richting van de trust kwam het geluid van haastige voetstappen en geschreeuw. Hij sprong weer op en liep verder, naar de rand van het park, bij de steenhoop van de uitgeputte schacht. Als de Duitsers het park zouden omsingelen kon hij vandaar altijd nog weggkomen.

Hij zag nu een reusachtige, zich steeds uitbreidende vuurgloed tegen de hemel en zelfs de steenhoop, die toch ver van het brandende gebouw afstond, werd rood gekleurd door de weerschijn. Zijn hart klopte met een wilde vreugde, alsof het weg wou vliegen. Hij trilde over zijn hele lichaam van opwinding en kon zich slechts met moeite beheersen, om niet in een luide schaterlach uit te barsten: „Asjeblieft! Setzen Sie sich! Sprechen Sie Deutsch? Haben Sie etwas....?“, herhaalde hij, met een onbeschrijfelijk gevoel van triomf, de paar Duitse zinnen, die hij eens in een schoolboekje had zien staan. De rode gloed besloeg een steeds groter deel van de hemel en zelfs hier hoorde hij de consternatie in de straten om de trust. Hij moest hier nu weg. Een onweerstaanbare lust kwam in hem op, om nog heel even in het tuintje te staan waar hij vanmiddag dat meisje had ontmoet, Walja Bortz. Ja, hij wist nu hoe zij heette.

Geruisloos door het donker sluipend, kwam hij bij de achterzijde van de huisjes in de Derewjannajastraat. Behendig

klom hij over de schutting en wilde naar het voortuintje lopen om daar door het hekje weer op straat te komen, toen hij opeens stemmen hoorde, vlak naast datzelfde hekje waar hij naar toe wou. De bewoners van de Derewjannajastraat maakten gebruik van de omstandigheid dat de Duitsers hun huizen nog niet hadden bezet en waren naar buiten gelopen om naar de brand te kijken.

Serjozjka liep aan de andere kant om het huis heen, kroop heel zachtjes door de haag en liep toen rustig naar het hekje toe. Daar stond een groepje vrouwen te praten en tussen hen in herkende hij Walja.

„Wat brandt er?“, vroeg hij, om haar zijn aanwezigheid te laten merken.

„Ergens in de Sadowajastraat.... De school misschien“, antwoordde een opgewonden vrouwenstem.

„De trust staat in brand“, zei Walja met schelle, zelfs wat uitdagende stem. „Kom, ik ga naar bed“, vervolgde ze, nadrukkelijk geeuwend. Zij draaide zich om en liep het tuinkekje in.

Serjozjka wou haar achterna gaan maar hij hoorde haar hakjes reeds over het houten stoepje klikken en toen de bons van de deur, die zij achter zich dicht sloeg.

XIX.

Vele dagen achtereen rolden grote Duitse strijdkrachten door Krasnodon en de naburige plaatsjes: pantserdivisies, gemotoriseerde infanterie, zware artillerie en houwitsers, verbindingseenheden, munitiewagens, ambulances, genie-troepen, staven van grote en kleine eenheden. Het geronk van de motoren rolde onophoudelijk door de lucht. Grote stofwolken bedekten de hemel boven de stad en de steppe met een dichte nevel.

In die rhytmisch-bonkende beweging van ontelbare soldaten en wapens lag een onverbiddelijke koude regelmaat, Ordnung. Het leek of er geen kracht ter wereld was, die weerstand zou kunnen bieden aan die ijzeren onverbiddelijkheid, aan die Ordnung.

De zware wielen van de, als spoorwagens zo grote vrachtauto's en de logge tankwagens persten hun brede sporen in

de Russische aarde. De uniformen van de soldaten zagen er degelijk en ordelijk uit. De officieren waren keurig gesabeld en gespoord.

Roemenen, Hongaren en Italianen trokken met de Duitsers mee. De kanonnen, tanks en vliegtuigen van dit leger droegen de handelsmerken van alle fabrieken in Europa. Het schemerde hem, die Latijnse letters kon lezen, voor de ogen bij het ontcijferen van de merken op personen- en vrachtwagens en de schrik sloeg hem om het hart bij de gedachte aan de massa's producten waarmee bijna geheel Europa dit in kolkende stofwolken door de steppe voortrollende leger voedde.

Ook de eenvoudigste van geest, die geen enkel begrip had van strategie, voelde en zag hoe onder de druk van deze geweldige kracht het Sowjet-leger snel naar het Oosten en Zuid-Oosten teruggedreven werd, steeds verder, onvermijdelijk — sommigen dachten onherroepelijk — naar Nowotsjerkassk, over de stille Don, naar Salsk, naar de Koeban. En wie weet waar zij nu zijn.... Je kunt alleen maar uit de Duitse berichten en mededelingen te weten komen waar er gevochten wordt en misschien is hij al dood, je eigen vader, broer of man.

Terwijl de legerafdelingen nog steeds door de stad stroomden, vestigden de etappediensten, staven, reserves en intendanten zich in Krasnodon, onbarmhartig, onverstoorbaar, als een zwerm sprinkhanen alles opvretend en vernielend wat hun voorgangers niet al hadden gestolen.

In die eerste dagen van de bezetting wist niemand welke Duitse overheden voorgoed in de stad waren en welke tijdelijk, wat voor bestuur er zou worden ingesteld en wat van de inwoners zou worden geëist, behalve natuurlijk dat zij voor voeding van de ingekwartierde Duitsers moesten zorgen. Ieder gezin leefde op zichzelf en toen het hopeloze van de situatie steeds duidelijker werd, paste ieder gezin zich op zijn eigen manier bij de ellendige toestand aan.

De ellende waar baboesjka Wera en haar dochter zich bij aan moesten passen, was het feit, dat juist in hun huisje een van de Duitse staven met generaal von Wentzel, zijn adjudant en de stroblonde oppasser, werd ondergebracht. Nu stond er altijd een Duitse schildwacht voor hun huis. Nu was hun huisje altijd vol Duitsers die in en uitliepen of zij thuis waren, met officieren die met de generaal confereerden

of kwamen eten en drinken, vol met de harde klanken van Duitse redevoeringen en Duitse marsmuziek uit de radio. En in het huis waar zij altijd heer en meester waren geweest, moesten zij nu met hun tweeën op elkaar gepropt blijven zitten in het kleine kamertje, waar het tot stikkens toe benauwd was omdat het fornuis in de keuken de hele dag brandde. Zij moesten ook de hele dag door de heren generaals en officieren bedienen.

Gisteren was baboesjka Wera Wasiljefna nog een vrouw, waarvan iedereen wist dat zij haar pensioen met hard en goed werken eerlijk had verdiend, de moeder van de geoloog van een van de grootste bedrijven in het Donetzbekken; gisteren was Elena Nikolajefna nog de weduwe van een aanzienlijk man, moeder van de beste leerling in Krasnodon; gisteren waren zij nog aan ieder bekende en door ieder geëerde burgers. En nu hadden zij maar zonder tegenspreken te doen wat die sproetige Duitser met zijn gelige haar beval.

Generaal baron von Wentzel was zo volkomen in beslag genomen door zijn werk, dat hij baboesjka en Elena Nikolajefna niet eens zag. Uren achtereen zat hij over zijn kaarten gebogen of las en ondertekende stukken die de adjudant op zijn bureau legde. Verder dronk hij cognac met de andere generaals. Zo af en toe werd hij kwaad en dan bulderde hij of hij op het exercitieterrein stond en sprongen de andere generaals, met de pink op de dubbele bies van hun broek, voor hem in de houding. Baboesjka Wera en Elena Nikolajefna begrepen langzamerhand, dat al die troepen en wagens, kanonnen, tanks en voorraden het diepe land inreden naar de wil en op bevel van generaal baron von Wentzel en dat het enige dat hem interesseerde was, of zij op tijd vertrokken en op tijd aankwamen in hun plaats van bestemming. En wat die troepen op hun plaats van aankomst deden kon de generaal al evenmin schelen als het feit dat hij in het huisje van baboesjka Wera woonde.

Op bevel van de generaal of toch tenminste met zijn koelzwijgende instemming werden er overal in de stad gemene en smerige zaakjes uitgehaald. Uit ieder huisje werd wel het een en ander gestolen. Ook van baboesjka Wera en Elena Nikolajefna werd spek en honing, eieren en boter gegapt om de generaal enige verlichting te brengen in zijn zware, vreugdeloze bestaan van oorlogsheld. Hij at het spek, de eieren, de boter en de honing rustig op, maar dat verhinderde

hem niet, zijn hoofd zo recht en onbewegelijk met de blauwig-rode onderkaak op de geborduurde palmbladeren van zijn kraag te laten rusten, dat het leek alsof er nooit iets smerigs en gemeens zijn onbevlekt geweten bezoedelen kon.

De generaal was een bijzonder proper man; tweemaal daags, 's ochtends en 's avonds, waste hij zich van hoofd tot voeten met heet water en zeep. Zijn gerimpelde wangen en zijn blauwe kin waren altijd keurig geschoren, gepoederd en geparfumeerd. Er werd een speciale W.C. voor hem gebouwd en baboesjka Wera moest die iedere dag schrobben, opdat generaal baron van Wentzel in alle comfort zijn behoefte kon doen. Iedere ochtend ging hij op precies dezelfde tijd naar zijn toilet en dan stond de oppasser te wachten tot hij door een kuchje van zijn chef ervoer, dat het tijd was hem het speciale, heel zachte W.C.-papier aan te reiken. Bij al die properheid ontzag de generaal zich echter niet na het eten ongegeneerd te boeren waar baboesjka Wera en Elena bij waren en hij trok er zich ook niets van aan of die twee vrouwen horen konden hoe hij de gassen uit zijn overvulde darmen liet ontsnappen.

De adjudant met zijn onnatuurlijk lange benen probeerde in alles zijn chef na te doen. Het leek wel of hij opzettelijk zo lang was geworden om meer op de generaal te kunnen lijken. Hij probeerde ook, evenals de baron, baboesjka Wera en Elena Nikolajefna niet te zien.

Voor de generaal en zijn adjudant bestonden de twee vrouwen niet, zelfs niet als voorwerpen. De oppasser echter was hun alomtegenwoordige heer en meester.

Nadat zij een paar dagen geprobeerd had zich bij de nieuwe situatie aan te passen kwam baboesjka Wera tot de conclusie, dat zij zich er toch niet bij neer kon leggen. Zij was heel slim en zij vermoedde terecht dat de oppasser in de nabijheid van zijn chefs wel niet zo brutaal zou zijn, haar dood te slaan. Zo werd zij iedere dag een beetje opstandiger en als de Duitser haar uitvloekte, vloekte zij eens zo hard terug. Een keer gaf hij haar, plotseling woedend geworden, een schop in haar lendenen, maar baboesjka sloeg hem direct daarop zo hard met een koperen pan op zijn hoofd, dat de adem hem in de keel bleef steken.

Zo had baboesjka Wera in haar merkwaardige, gecompliceerde verhouding tot de sproetige Duitser een uitlaat gevonden voor haar gevoelens. Elena Nikolajefna bevond

zich echter nog steeds in die toestand van innerlijke verstar-
ring en koude ontzetting, die over haar was gekomen, zodra
de Duitsers haar drempel hadden overschreden. Zij droeg als
altijd haar met de zware zijge vlechten als door een kroon
omgeven hoofdje, licht achterover gebogen en deed volkomen
machinaal alles wat er van haar werd geëist.

Op een dag liep zij door een van de zijstraten van de
Sadowajastraat om water te halen, toen er plotseling een met
een kittig paardje bespannen kar kwam aanrijden, die haar
bekend voorkwam. Naast de wagen liep Oleg, haar zoon.

Met een hulpeloos gebaar liet zij de emmers en het juk
uit haar handen vallen en rende met uitgespreide armen op
hem toe. „Olezjka....jongen toch....”, herhaalde zij steeds
weer, zijn hoofd tegen haar borst drukkend. Zij streek hem
over zijn blonde, door de zon vergulde haren en streelde
met haar vlakke hand over zijn gezicht en schouders.

Hij stak een half hoofd boven haar uit en die dagen in de
steppe hadden hem nog mannelijker en sterker gemaakt. Maar
door die mannelijke trekken heen, zag zij duidelijker dan
ooit het gezichtje van haar Olezjka, die zijn eerste woordje
stamelde en met zijn mollige, bruine beentjes de eerste on-
zekere passen deed. Hij was werkelijk nog maar een groot
kind. Hij omhelsde haar met zijn krachtige armen en van
onder zijn brede, lichte wenkbrauwen straalden zijn ogen
haar aan, zoals ze dat al zestien jaar lang hadden gedaan.
„Moedertje.... mammie van me....”, zei hij. Niets en
niemand bestond er meer voor hen in die paar ogenblikken,
niet de twee Duitse soldaten, die stonden te kijken of hier
misschien iets gebeurde dat de Ordnung zou kunnen verstoren
en niet de familieleden die, ieder met zijn eigen gevoelens,
dit weerzien gadesloegen: Oom Kolja — zwaarmoedig en
flegmatiek, tante Marina — met tranen in haar mooie, zwarte,
heel vermoeide ogen, het driejarig neefje — verbaasd en
pruilerig, omdat tante Lena hem niet als eerste begroette
en het oude mannetje, dat het paard mende — met een trek
op zijn slim, gerimpeld gezichtje of hij zeggen wou: „Ja, ja, zo
gaat het in het leven....”.

De mensen die vanachter hun gordijntjes die opgeschoten
jongen en de nog heel jeugdige vrouw elkaar zagen omhelzen,
hadden kunnen denken dat een broer en zuster elkaar hadden
teruggevonden. Maar zij kenden Oleg en Elena en wisten
dat er weer een zoon was thuisgekomen, zoals er nu honderden

en duizenden uitgeput en ontmoedigd naar hun huisje terugkeerden om het door de Duitsers bezet te vinden.

Het leven was zwaar voor hen die hun geboorteplaats, hun vrienden en gezin moesten verlaten. Maar als zij nog gelegenheid hadden gehad, aan de greep der Duitsers te ontkomen, waren zij nu tenminste veilig in hun eigen land, onder hun eigen mensen. Veel zwaarder was het voor hem, die alles had gedaan om de wijk te nemen en op het laatste ogenblik al zijn pogingen zag falen. Hij zwerft nu door het land dat gisteren nog het zijne was, zonder eten, zonder drinken, alleen, moedeloos, overgegeven aan de genade van de eerste de beste Duitser die slechts een misdadiger in hem ziet.

Toen Oleg en zijn kameraden in die wijde steppe de Duitse tanks op zich af zagen kruipen, werd het hun bang om het hart. Voor het eerst zagen zij de dood in de ogen. Maar de dood kwam hen nog niet halen.

Duitse motorrijders omsingelden allen die niet tijdig weg hadden kunnen komen en dreven hen vlak bij de rivier op een hoop. Hier vonden zij elkaar weer, de oude tochtgenoten. Oleg en zijn vrienden, Wanja Zemnoehof met Klawka en haar moeder en de directeur van mijn no. 1-bis, Walko. Walko was kletsnat, onder het lopen wrong hij zijn jasje uit en het water klotste in zijn schoenen.

In die ogenblikken van algemene verwarring had niemand veel aandacht voor de anderen. Maar iedereen, die Walko zag, dacht: „Alweer een die het niet gelukt is over te zwemmen”.

Met een gezicht, waar al zijn grommende woede duidelijk op te lezen stond, ging hij aan de kant van de weg zitten, goot het water uit zijn schoenen en wrong zijn sokken uit. Toen hij weer opstond, draaide hij zijn sombere gezicht plotseling naar de jongens toe en gaf hen een haast onmerkbaar knipoogje: „Zet 'm op, jongens, niet bang wezen, ik ben bij jullie”, scheen dat knipoogje te willen zeggen.

Een Duitse tankaanvoerder met een zwarte baret op en een nors, zwart-besmeurd gezicht gaf in gebroken Russisch het bevel, dat alle soldaten uit de mensenmenigte naar voren moesten komen. Een voor een of bij kleine groepjes, schuifelden de soldaten naar voren. Voortgedreven door de kolfstoten der Duitsers liepen zij naar een heuveltje waar zij, niet ver van de vluchtelingen af, een groep vormden. Er was iets dieptreurigs in de gezichten van de jongens, die daar met hun bestofte laarzen door de steppe sloften. De Duitsers zetten

hen in een lange colonne en voerden hen langs de rivier naar het Noorden. En de burger-vluchtelingen jaagden zij uit elkaar.

De mensen begonnen zich in verschillende richtingen over de steppe te verspreiden. Het grootste deel trok naar het Westen, over het dorpje waar Wanja en Zjora de nacht hadden doorgebracht, de kant van Lichaja uit.

De vader van Viktor Petrof en het oude mannetje, dat de wagen van de Kosjewois mende, hadden, zodra de Duitse tanks opdoken, hun karren in orde gemaakt. Hun hele groepje waar nu ook Klawwa en haar moeder deel van uitmaakten, reed mee met de stroom die naar het Westen rolde, naar Lichaja.

In het begin konden de vluchtelingen niet geloven, dat alles wat er met hen gebeurde werkelijkheid was, dat de Duitsers hen vrij lieten gaan, blijkbaar zonder enige boze bedoeling. Zij keken voorzichtig en een beetje angstig naar de Duitse troepen die hen over de weg tegemoet kwamen, maar de bezwete en vervuilde, dodelijk vermoeide soldaten waren te zeer vervuld van wat hen misschien wachtte, om naar de Russische vluchtelingen om te kijken.

Toen de eerste spanning voorbij was, zei iemand, nog niet geheel overtuigd van zijn eigen woorden:

„Dat is een order van het oppercommando. Ze mogen de burgers niets doen....”

Walko, die in de gloeiende zon liep te dampen als een paard, grinnikte en zei, met zijn hoofd naar de colonne als duivels zo zwarte Duitsers wijzend:

„Zie je niet dat ze geen tijd hebben? Later zullen ze nog wel een appeltje met je schillen”.

„Jij ziet er anders uit of je je appeltje al hebt gehad”, riep een van die vrolijke stemmen, waarvan zich zelfs in de meest terneergeslagen menigte Russen altijd wel een horen laat.

„Ik heb m'n appeltje al gehad, ja”, zei Walko bitter, „maar het klokhuis heb ik nog te goed”.

Walko had inderdaad heel wat meegemaakt vanaf het moment, dat hij zich vlak bij de oever van de jongens had verwijderd en het bruggenhoofd bereikte. Hij had het aan zijn wilde, gebiedende ogen te danken, dat een van de soldaten die het verkeer over de brug leidde, hem te woord stond. Van hem vernam Walko, dat de commandant aan de andere oever was, omdat hier de Duitsers ieder ogenblik konden komen opdagen.

„Ik schop 'm dood, die rotzak, als-ie hier niet ogenblikkelijk

de boel behoorlijk regelt", gromde Walko woedend in zichzelf, terwijl hij, naast het plankier waar de auto's overheen reden, van ponton op ponton sprong. Op dat ogenblik kwamen de Duitsers overvliegen en moest hij gaan liggen. Daarna kwam de artillerie die de oprit vernielde en brak de grote paniek uit. En toen begon Walko te twifelen.

In zijn positie had hij niet alleen het recht, maar zelfs de plicht om de laatste kans die hem geboden was te benutten. Maar zoals dat, zelfs bij de sterkste en verstandigste mensen wel meer gaat, won de kleinere, persoonlijke en meer voor de hand liggende plicht het van de grotere, algemene, maar vagere. Nauwelijks had hij zich voorgesteld wat zijn vrienden aan de oever, Grigori Iljitsj, zijn oude makker, en de jongens van de komsomol, die hij aan hun lot had overgelaten, wel van hem zouden denken of het bloed stroomde hem naar het gezicht. Hij draaide zich om en wilde terug gaan. Maar de hele breedte van de brug was ingenomen door de onstuimig voorwaarts stormende menigte. Heel even aarzelde hij nog, toen sprong hij in het water en zwom naar de oever terug.

Terwijl de Duitsers de oevers beschoten en de mensen bij honderdtallen vochten en sloegen om op de brug te komen, of zich in het water wierpen om over te zwemmen, zwom Walko, met zijn sterke armen het water doorklievend, in de tegengestelde richting. Hij wist dat hij een van de eersten zou zijn op wie de Duitsers hun wraak zouden koelen, maar hij zwom door omdat zijn geweten het hem beval.

Tot hun eigen nadeel waren de Duitsers niet vooruitziend genoeg om hem onmiddellijk neer te schieten en zij lieten hem met de andere vluchtelingen ongehinderd gaan. En zo trok Walko, inplaats van naar het Oosten, naar Saratof waar hij zich moest melden en waar zijn vrouw en kinderen op hem wachtten, naar het Westen, waar hij vandaan kwam.

Nog voor Lichaja viel de colonne in verschillende kleinere groepen uiteen. Walko stelde een groep Krasnodonners voor, zich ook van de grote stoet af te scheiden, Lichaja te laten liggen en, ver van de grote wegen, langs voetpaadjes en als het moest dwars door de steppe naar Krasnodon te gaan.

Als altijd in de moeilijke momenten van het bestaan van landen en volkeren, vloeiden ook bij de simpelste zielen in die groep vluchtelingen, de gedachten over het eigen lot samen met die over het lot van het gehele volk.

Gedurende die eerste dagen na hun vreselijke avontuur

waren volwassenen en kinderen allen even terneergeslagen en zwijgzaam. Zij waren niet alleen terneergeslagen door hun angsten over wat hen zelf te wachten stond, maar ook over de toekomst van het gehele sowjetland. En ieder beleefde dat op zijn eigen manier.

Het meest evenwichtig in al zijn gedachten en gevoelens was het driejarig zoontje van Marina, Olegs neefje. Er kwam geen enkele twijfel aan de onvergankelijkheid van zijn wereldje in hem op, zolang pappie en mammie bij hem waren. Hij had weliswaar een vreselijk moment beleefd, toen er zo een hoop lawaai uit de lucht kwam en alles om hem heen plofte en knalde en alle mensen opeens heel hard begonnen te lopen. Maar hij was opgegroeid in een tijd, dat er altijd iets knalde en mensen hard wegliepen, zodat hij alleen maar even hilde en gauw weer was gekalmeerd. Nu was alles weer goed. Hij vond alleen dat de reis een beetje lang duurde. Dat gevoel had hij vooral tegen de middag, als hij overal sterretjes voor zijn ogen zag dansen en dan begon hij te drenzen, of ze nou al gauw bij baboesjka waren. Maar als de wagen stilhield en hij een bordje pap kreeg, ging het alweer een stuk beter. En als hij dan een beetje met een stokje in een muizenholletje mocht poken en, na een voorzichtig-eerbiedig wandelingetje om de twee stevige, bruine paarden, lekker op mammie's knie indommelde, dan was alles weer in orde en de wereld één grote speeltuin vol wonderen en leuke dingen.

Het oude mannetje dat het kittige paard mende, was van mening, dat zijn leven, het leven van een arm, oud mannetje tenslotte, onder de bezetting wel niet veel gevaar zou lopen. Maar hij was erg bang, dat de Duitsers hem, nog voor hij thuis was, zijn paard af zouden pakken. Verder dacht hij, dat die Duitsers zijn pensioen — dat hij na veertig jaar koetsierdiensten van de mijn ontving — wel zouden inhouden en dat de toelage die hij kreeg, omdat hij drie zoons in het leger had, niet alleen niet uitbetaald zou worden, maar dat hij er, God beware, nog last mee kon krijgen dat hij zoveel zoons in het Rode Leger had. En hij was erg in beslag genomen door de vraag of moedertje Rusland die oorlog nou wel kon winnen. Na alles wat hij gezien had, was hij er erg bang voor. Toen begon het hem — dat kleine oude mannetje, die met de krulletjes in zijn blauwige nek, een beetje op een woerd leek — vreselijk te spijten dat hij vorige winter, toen hij, zoals de dokter zei een „attaque” had gehad, niet maar meteen

dood was gegaan. Maar soms, als hij aan zijn vroegere leven dacht en aan de oorlogen waaraan hij zelf had deelgenomen, herinnerde hij zich dat Rusland groot en rijk was en de laatste tien, twintig jaar nog rijker was geworden. Zou die mof werkelijk zo sterk zijn, dat hij het van moedertje Rusland zou winnen? Hij werd helemaal zenuwachtig en opgewonden bij de gedachte dat Rusland het misschien toch nog zou klaarspelen. Hij knipte met zijn pezige, gebruinde vingers in de lucht, klakte met zijn tong, stak zijn lippen met een kinderlijke beweging naar voren en kletste met het einde van de leidsels op de rug van zijn paardje.

Nikolai Nikolajewitsj, oom Kolja, voelde zich het meest getroffen door het feit, dat zijn zo goed begonnen werk bij de trust — hij had zich onderscheiden door een paar uitstekend geslaagde proefboringen — op deze onverwachte en verschrikkelijke wijze een einde zou nemen. Hij had het gevoel, dat de Duitsers hem meteen dood zouden schieten. En zelfs als zij hem niet doodschoten, dan zou hij toch zeker nog een zware dobber hebben om niet voor hen te hoeven werken. Hij wist, dat hij onder geen voorwaarde bij de Duitsers in dienst zou gaan, want dat zou net zo tegen zijn hele natuur indruisen als op handen en voeten lopen.

Maar tantetje Marina rekende uit, welke bronnen van inkomsten zij hadden voor de Duitsers waren gekomen. Het waren er vijf, welgeteld: het salaris van Kolja, dan het pensioen dat Elena Nikolajefna kreeg voor haar overleden man — Olegs stiefvader — dan het pensioen van baboesjka, verder het huis, dat zij voor niets bewoonden en tenslotte het groentetuintje. De eerste drie bestanddelen van hun inkomsten zouden zij natuurlijk kwijt raken, daar was geen twijfel aan en met de rest kon het ook nog wel eens mis gaan. Opeens zag ze de dode kindertjes bij de rivier weer voor zich. Ze voelde een vreselijk medelijden met hen en ook met haar eigen jongetje. Het was zo erg dat ze ervan begon te huilen. Toen herinnerde zij zich de verhalen over het gedrag van de Duitsers tegenover vrouwen. Ze zeiden, dat de Duitsers heel gemeen waren en geweld gebruikten als ze hun zin niet kregen. Zij dacht er aan, dat zij erg knap was en een goed figuur had. De moffen zouden het zeker wel bij haar proberen, ze zou haar haar maar anders gaan opmaken en altijd oude kleren dragen. Dat troostte haar weer een beetje en maakte tegelijkertijd alles veel erger.

De vader van Viktor Petrof, de houthakker, beseftte dat hij in levensgevaar verkeerde. Iedereen wist, dat hij had deelgenomen aan de partisanenstrijd tegen de Duitsers in 1918.... en zijn zoon was komsomoltz, ook hem hing de dood boven het hoofd. Maar toen hij nadacht over wat hem te doen stond raakte hij geheel in de war. Hij begreep, dat er natuurlijk wel mensen van de partij in de stad zouden zijn gebleven om het ondergrondse werk te organiseren. Maar hijzelf was geen partijlid en met de jaren was hij ook minder vechtlustig geworden. Hij had zijn hele leven hard gewerkt als eenvoudig houthakker en hij wist, dat hij dat de rest van zijn leven zou blijven, dat hij zijn kinderen een goede opvoeding kon geven, dat zij behoorlijke mensen zouden worden en dat daarmee voor hem de kous af was. Maar toen hij bedacht, dat de Duitsers misschien niets van zijn verleden te weten zouden komen en dat hij dus nog een kans had in leven te blijven als hij maar rustig voor hen ging werken, toen overviel hem zulk een verdriet en afkeer van het leven dat hij, die sterke, grote man, zin had om te gaan huilen als een kind en te gaan vechten als een leeuw.

Tegelijkertijd voelde zijn zoon Viktor zich gekrenkt en beledigd door het Rode Leger. Zolang hij het zich herinneren kon, had hij het Rode Leger en zijn commandanten verafgoed en vanaf de eerste dag van de oorlog had hij er zich op voorbereid als officier mee te gaan vechten. Hij had de leiding van de militaire club op school en liet — dat had hij van Soeworof*) geleerd — de oefeningen bij voorkeur in regen en sneeuw houden. Natuurlijk kon het prestige van het Rode Leger niet door een paar nederlagen aan het wankelen worden gebracht, maar hij voelde het als een krenking, hem persoonlijk aangedaan, dat hij niet op tijd officier had kunnen worden, want dan zou het leger ongetwijfeld niet in de moeilijke en bedroevende toestand verkeren waarin het zich nu bevond. Over zijn lot onder de Duitse bezetting dacht Viktor geen moment na. In deze dingen vertrouwde hij volkomen op zijn vader en op zijn vriend Anatoli Popof, die in alle moeilijke gevallen een onverwachte en volkomen logische oplossing wist te vinden.

Die vriend, Anatoli Popof, was haast ziek van verdriet over het lot van zijn land en hij zat zich, diep in gedachten op zijn

*) Soeworof — beroemd Russisch veldheer † 1800 (N. v. d. V.).

nagels bijtend, voortdurend af te vragen wat hij nu moest doen. Gedurende de oorlog had hij al zoveel lezingen in de komsomol gehouden over de verdediging van het socialistische vaderland, maar nog nooit was het hem gelukt uit te drukken wat dat vaderland eigenlijk voor hem betekende. Het vaderland, zijn land, dat was iets groots en zingends, zo iets als zijn moeder, met haar sterke, warme lichaam, haar rode gezicht en de geheimzinnige, oude kozakkenliederen die zij altijd voor hem zong. Ja, je land, dat is je moeder, zo zag en voelde hij het. Daarom kreeg hij ook tranen in zijn ogen als hij een volksliedje hoorde of als hij platgetrapt koren en verbrande huisjes zag. En nu was zijn land in ellende en verdriet gedompeld, zo erg, dat je er niet aan denken kon zonder een steek in je hart te voelen. Er moest gehandeld worden, hij moest onmiddellijk iets doen. Maar wat, hoe, met wie?

Door dit soort gedachten werden ook al zijn kameraden verontrust. Alleen Oelja kon niet meer denken, noch over het lot van haar land, noch over haar eigen toekomst. Alles wat zij de laatste dagen had beleefd, het ogenblik, dat zij de lifttoren van mijn No. 1-bis had zien wankelen, het afscheid van haar moeder en haar liefste vriendin, de tocht door de vertrapte velden en tenslotte de rivier, waar dat vormeloze ding met een rode doek eraan vastgekleefd en het jongetje met zijn uitpuilende ogen de belichaming waren geworden van heel die afschuwelijke oorlog, dit alles lag, als een dolk zo snijdend, als een steen zo zwaar, in Oelja's leeggebloede hart. De gehele weg bleef zij naast de wagen lopen, zwijgend, uiterlijk heel rustig. Alleen die trek van sombere kracht om haar neus en lippen verried iets van de golvende pijn in haar binnenste.

Zjora Aroetjoenjantz daarentegen wist heel precies wat hij zou gaan doen. En hoogst autoritair bracht hij zijn gedachten onder woorden:

„Dat zijn kannibalen! Kan ons volk daar ooit in vrede mee leven? Neen! Ons volk zal, net als in de plaatsen die al bezet zijn, onvoorwaardelijk naar de wapens grijpen. Mijn vader is een stille, rustige man, maar ik twijfel er niet aan of hij naar de wapens grijpt. En mijn moeder grijpt, met haar karakter, onvoorwaardelijk naar de wapens! Als onze ouwelui zo handelen, kunnen wij dan achterblijven? Wij, jonge mensen moeten precies opnemen wie van de jongens nog in de stad

zijn en dan moeten we direct verbinding zoeken met de ondergrondse. Ik weet al, dat Wolodja Osmoechin en Tolja Orlof nog in Krasnodon zijn. Zijn dat soms jongens om met hun handen over elkaar te blijven zitten? En Loesja, het zusje van Wolodja, is een reuzemeid", dit zei hij met veel gevoel, „die zit zeker niet met haar handen over elkaar”.

Wanja Zemnoehof wachtte even op een gelegenheid, dat niemand, behalve Klawka, hem kon horen en zei toen tot Zjora:

„Luister nou eens goed, Abrek*) die je bent! M'n hand er op, dat ik het allemaal met je eens ben. Maar over die dingen moet je je smoel houden. Ten eerste is dat een kwestie, die ieder maar met z'n eigen geweten moet uitmaken, en ten tweede weet je niet wie hier rondlopen. Als er toevallig een bij zit die niet deugt, wat denk je dan dat er met ons gebeurt?”

„Waarom noem je me Abrek?”, vroeg Zjora, met een opgewonden lichtje van gestreelde ijdelheid in zijn zwarte ogen.

„Omdat je zwart bent en doorslaat als een dolleman”.

„Weet je wat, Wanja, als ik in de ondergrondse ga. neem ik vast en zeker de schuilnaam Abrek aan”, zei Zjora, zijn stem tot een fluisterton dempend.

Wanja deelde Zjora's meningen en stemming. Alles wat hij dacht, was echter doorweven met een sterk gevoel van geluk om Klawka's nabijheid en met trots op zichzelf. Steeds weer zag hij voor zich, wat er bij het bruggehoofd was gebeurd en hoorde hij Kowaljofs woorden: „Red ze, Wanja”. Hij was Klawka's reder! Zijn geluk was nog groter en voller omdat Klawka het met hem deelde. Als de ongerustheid over het lot van haar vader en het klagelijk geklammer van haar moeder er niet was geweest, zou zij openlijk en zonder meer gelukkig geweest zijn, hier in die zonovergoten steppe, ondanks de koepels der Duitse tanks en de lopen van het lucht-afweergeschut aan de horizon, ondanks de eindeloze rijen helmen der Duitse motorrijders die in stof en rook door het vertrapte, gouden koren raasden.

Temidden van de menigte liepen twee mensen die naar karakter en leeftijd wel geheel verschillend waren, maar die de ongekend hoge vlucht van hun gevoelens en een onstuimige dadendrang met elkaar gemeen hadden. Een van deze twee mensen was Walko en de andere Oleg.

Walko was een man van weinig woorden en niemand

*) Een zeer vechtlustige bergstam uit de Kaukasus. N. v. d. V.

wist wat zich in het hart onder dat zigeuneruiterlijk, afspeelde. Zijn lot had toch, naar het scheen, een zeer ernstige wending genomen, maar niemand had hem ooit zo los en vrolijk gezien als juist nu. Hij ging de hele weg te voet, omgaf ieder met zijn zorgen, begon met veel genoeg dan met de ene dan met de andere jongen een praatje — of hij ze allen goed wilde leren kennen — en hij vertelde steeds meer grapjes.

Ook Oleg kon niet stil in de brik blijven zitten. Hij gaf luid uitdrukking aan zijn verlangen nu eindelijk zijn moeder en baboesjka weer te zien. Hij wreef vrolijk de toppen van zijn vingers tegen elkaar terwijl hij naar Zjora Aroetjoenjantz luisterde, begon dan weer plotseling grapjes te maken over Wanja en Klawwa of probeerde, verlegen stotterend, Oeija te troosten. Even later nam hij zijn neefje op de arm, verklaarde tantetje Marina zijn liefde of begon een lang politiek debat met het oude mannetje dat het paard mende. En soms liep hij zwijgend naast de brik. Dan tekenden de lange rimpels zich weer scherp op zijn voorhoofd af en met een koppige, nog kinderlijke trek om zijn vaag glimlachende lippen keek hij ingespannen nadenkend, met iets strengs en teders in zijn ogen naar de verre verten.

Zij waren reeds tot op minder dan een dagreis afstand van Krasnodon gekomen, toen een afgedwaalde sectie Duitse soldaten plotseling hun weg kruiste. De Duitsers begonnen zakelijk — niet grof en ruw, maar zakelijk — de twee wagens te onderzoeken en haalden alles wat van zijde was uit de koffers van Marina en Oelja, lieten Walko en de vader van Viktor hun schoenen uittrekken en namen Walko ook nog zijn oude, gouden horloge af.

De spanning waarin zij bij deze eerste onmiddellijke botsing met de Duitsers verkeerden ging over in verlegenheid en daarna in een onnatuurlijke vrolijkheid. Om het hardst deden zij na hoe de Duitsers in de wagen snuffelden, plaagden Marina, die zich zwaar getroffen voelde door het verlies van haar zijden kousen en spaarden zelfs Walko en Viktors vader niet, die zich zonder hun schoenen nog minder op hun gemak voelden dan de rest van het gezelschap. Alleen Oleg deelde niet in die opgeschroefde vreugde, op zijn gezicht lag een scherpe, boze trek.

's Nachts kwamen zij bij Krasnodon en bleven — op raad van Walko, die aannam dat het nachtelijk verkeer in de stad verboden was — in een ravijn kamperen. Het was een

heldere maannacht. Zij waren allen nerveus en opgewonden en konden lange tijd de slaap niet vatten.

Walko ging op verkenning uit, om te zien waar het ravijn naar toe liep. Plotseling hoorde hij stappen en toen hij zich omdraaide, zag hij Oleg in het heldere maanlicht staan.

„Kameraad Walko, ik moet U dringend spreken, heel dringend”, zei Oleg zachtjes en licht stotterend.

„Dat kan”, antwoordde Walko. „Alleen zul je er bij moeten blijven staan, want het gras is kletsnat”.

„Wilt U me helpen in verbinding te komen met iemand van onze ondergrondse?”, vroeg Oleg, recht in Walko's onder zware samengegroeide wenkbrauwen verscholen ogen kijkend.

Met een korte ruk hief Walko zijn hoofd op en bestudeerde Oleg enige tijd oplettend. Hij stond tegenover een mens van de nieuwe, de nieuwste generatie. Karaktereigenschappen die, zo scheen het, volstrekt onverenigbaar waren — dromerigheid en dadendrang, ongebreidelde fantasie en praktisch inzicht, liefde tot het goede en meedogenloosheid, zielenadel en nuchtere berekening, hartstochtelijk verlangen naar wereldse vreugden en zelfbeheersing — al deze, naar het scheen, onverenigbare eigenschappen schiepen tezamen het beeld van dit geslacht zonder weerga.

Om de waarheid te zeggen, kende Walko deze generatie nauwelijks. Maar hij geloofde er in.

„Je hebt al een soort ondergrondse werker gevonden”, zei hij met een glimlachje, „en we zullen er maar meteen eens over praten, wat we gaan doen”.

Oleg wachtte zwijgend.

„Ik zie, dat je je besluit niet van vandaag op gisteren genomen hebt”.

Dat was waar. Zodra Worosjilofgrad ernstig bedreigd werd, was Oleg, voor het eerst zijn plannen voor zijn moeder geheim houdend, naar het districtscomité van de komsomol gegaan en had gevraagd, hem bij de organisatie van de ondergrondse groepen in te schakelen.

Hij voelde zich zwaar beledigd, toen men hem daar zonder enige nadere uitleg zei: „Weet je wat je doet, knaap? Je pakt je bullen in een koffertje en je gaat er tussen uit, en een beetje vlug ook”.

Hij wist niet dat de komsomol geen eigen ondergrondse groepen organiseerde en dat de jongens en meisjes, die voor het illegale werk waren aangewezen, reeds waren ingedeeld.

Daarom was het antwoord, dat hij kreeg niet zo grof als het leek en het getuigde zelfs in zekeren zin van bezorgdheid voor een kameraad.

En zo moest hij wel evacueren. Maar op het moment zelve dat de opwindung van de gebeurtenissen bij de brug voorbij was en hij begreep dat hij niet meer weg kon, lichtte de gedachte in hem op, dat hij nu zijn droom kon verwezenlijken. Alle leed en moeite van de tocht, het afscheid met zijn moeder, de ongewisheid van zijn lot, alles rolde hem als een zware steen van het hart. En al zijn zielskracht, alle hartstocht dromen en hoop, de gehele vurige dadendrang van zijn jeugd hadden vrij baan.

„Omdat je er zo je zinnen op hebt gezet, heb je het ook bereikt”, vervolgde Walko. „Ik ben net zo. Toen we gisteren zo voortliepen moest ik er steeds aan denken hoe we de mijn hebben opgeblazen en dat onze soldaten terugtrekken en hoe moeilijk de vluchtelingen het hebben en de kinderen. Het was zo donker in mijn hart....”, zei hij met ongewone mededeelzaamheid. „Ik had blij moeten zijn dat ik mijn gezin terug zou zien, van het begin van de oorlog zijn we niet meer bij elkaar geweest. Maar ergens van binnen was er aldoor een stem die zei: „Als je tenminste op tijd komt.... als je maar op tijd komt”. „Ik kom wèl op tijd”, dacht ik, „en wat dan nog....?” Dat was gisteren. En vandaag? Ons leger zit achter de Don. De moffen hebben ons te pakken. M'n familie zie ik niet. Misschien zie ik ze wel nooit meer. Maar ik voel me toch helemaal opgelucht. Waarom? Omdat ik in het leuke schuitje zit en ik er niet meer over hoef te piekeren of ik moet pompen of verzuipen. Ik ga pompen en dat is voor ons soort nog altijd het plezierigste”.

Nu, in dat ravijn bij Krasnodon, in dat met de betoverde dauwdruppels spelende maanlicht — voelde Oleg — sprak deze harde, gesloten man met zijn als bij een zigeuner samengegroeide wenkbrauwen, zo openhartig als hij het misschien nog nooit met iemand had gedaan.

„Kijk, nou moet jij in verbinding blijven met die jongens daar, dat zijn flinke kerels”, zei Walko weer. „Vertel ze niets, maar blijf met ze in contact. Zoek er nog maar een paar bij ook, jongens waar we wat aan hebben, met pit in hun lijf. Maar let op dat jullie niets doen zonder dat ik het weet, anders gaat het mis. Ik zal je wel zeggen wanneer en wat er gebeuren moet....”

„Weet U wie er in de stad gebleven is?“, vroeg Oleg.

„Nee“, zei Walko openhartig. „Nee, ik weet het niet, maar daar kom ik wel achter“.

„En hoe moet ik U vinden?“

„Je hoeft me niet te vinden. Als ik een schuilplaats had zou ik het je nog niet zeggen, maar om je de waarheid te zeggen, heb ik er geen“.

Hoe zwaar het hem ook viel de bode te moeten zijn van de dood van een man en vader, had Walko toch besloten, voorlopig bij de Sjeftzofs onder te duiken. Met de hulp van zo een moedig meisje als Ljoebka, hoopte hij de nodige contacten te kunnen leggen en een donkerder schuilhoek te vinden.

„Geef me jou adres maar, dan vind ik je wel“.

Walko herhaalde enige malen hardop Olegs adres om het uit zijn hoofd te leren.

„Wees maar niet bang, ik vind je wel“, zei hij zachtjes. „En als je voorlopig niets van me hoort, sla dan niet op hol, maar wacht rustig af.... Ga nu maar“, besloot hij, Oleg een zacht klapje op zijn schouder gevend.

„Dank U wel“, zei Oleg nauwelijks hoorbaar.

Oleg liep naar de wagens terug en in zijn onbeschrijflijke geestdrift leek het hem of zijn voeten nauwelijks het bedauwde gras raakten. Iedereen sliep al en hij hoorde alleen het knerpende geluid van gras dat tussen paardenkieszen vermalen wordt. Wanja Zemnoechof zat, met zijn armen om zijn scherpe knieën geslagen, bij Klawka en haar moeder.

„Wanja, lieve vriend van me“, dacht Oleg met het vertederde gevoel dat hij nu voor iedereen had. Hij liep naar zijn kameraad en ging opgewonden naast hem op het natte gras zitten. Wanja wendde hem zijn gezicht toe, dat in het maanlicht heel bleek zag.

„Nou, wat heeft hij gezegd?“, vroeg zijn donkere stem levendig.

„Wie bedoel je?“, vroeg Oleg verwonderd en verlegen.

„Wat heeft Walko gezegd? Weet hij iemand?“

Oleg keek hem twijfelend aan.

„Je wilt toch zeker geen verstoppertje met me gaan spelen?“ vroeg Wanja geërgerd. „We zijn toch geen kleine jongens meer....“

„H-hoe wist je dat?“, fluisterde Oleg, steeds meer van zijn stuk gebracht en zijn vriend met grote ogen aankijkend.

„Zo een kunst is het niet om jou ondergrondse verbindingen

te kennen", grinnikte Wanja. „Het zijn dezelfde als de mijne. Denk je nou heus, dat ik niet met dezelfde plannen rondliep?"

„Wanja...!" Oleg greep met allebei zijn grote handen die van zijn vriend en voelde hoe diens smalle vingers de zijne stevig drukten.

„Dan werken we dus samen?"

„Natuurlijk samen".

„Voor altijd?"

„Voor altijd", zei Wanja zachtjes en heel ernstig. „Zolang er nog een druppel bloed door mijn aderen vloeit".

Met schitterende ogen keken zij elkaar aan.

„Op het ogenblik weet hij nog niets. Maar ik vind wel iemand, heeft hij gezegd. En dan vindt hij hem ook", vertelde Oleg trots. „Zie jij nou dat je niet te lang in Nizjne Alexandrofka blijft hangen...."

„Nee, maak je daar maar niet ongerust over", zei Wanja met een energiek hoofdschudden.

Toen werd hij een beetje verlegen. „Ik breng ze alleen ergens onder dak".

„Hou je van haar?", fluisterde Oleg, zijn gezicht vlak bij dat van Wanja brengend.

„Over die dingen spreek je toch niet?"

„Daar hoeft je je toch niet voor te generen? Dat is toch goed, dat is toch heel mooi? Z-zij is z-zo fantastisch en jij.... voor jou heb ik gewoon geen woorden", zei Oleg en zijn stem en gezicht hadden een naïeve, gelukkige uitdrukking.

„Ja, we hoeven het alleen maar allemaal te overleven en dan is de wereld toch wel mooi", zei Wanja, hem met zijn bijziende ogen aankijkend.

„N-n-natuurlijk", zei Oleg, hevig stotterend en met tranen in zijn ogen.

Er was iets meer dan een week verlopen sinds het noodlot deze zo verschillende mensen in de steppe had samengebracht. Maar toen de zon hen voor het laatst allen tezamen bescheen, leek het of zij een heel leven vaarwel zeiden, zo warm en treurig klopte het bloed in hun hart toen het tijd werd om afscheid te nemen.

„Nou, manvolk en vrouwlui...", wilde Walko, de enige die hier in het ravijn achterbleef, beginnen. Toen maakte hij alieen maar een gebaar met zijn gebruinde hand en zei niets meer.

De jongens en meisjes gaven elkaar hun adressen, beloofden met elkaar in contact te blijven en namen afscheid. En toen

zij in verschillende richtingen in de steppe verdwenen, keken zij nog lange tijd naar elkaar om.

„Nee....., ja, toch, daar zwaait nog iemand met zijn zakdoek....”

Maar de een na de ander verdween tenslotte achter de heuvels of in een vallei. Het was of die gezamenlijke reis onder de gloeiende zon, die reis naar de grote verschrikking nooit had plaats gehad....

Zo trad Oleg Kosjewoi weer over de drempel van zijn ouderlijk huis, dat bezet was door Duitse soldaten.

XX.

Marina kwam met haar zoontje in het slaapkamertje van baboesjka en Elena; Oleg timmerde met oom Kolja uit een paar planken twee britsen die zij ergens in het houtschuurtje op de plaats wisten onder te brengen.

Baboesjka Wera, die smachtte van verlangen naar mensen die naar haar verhalen luisterden (met die Duitse oppasser kon zij toch geen gesprek voeren!) overlaadde hen meteen met een stroom van nieuwtjes.

In geen enkel bedrijf en geen enkele fabriek kon gewerkt worden, maar op orders van de Duitse bevelhebbers moeten de arbeiders op het werk verschijnen en de werktijd uitzitten. De Duitsers maken jacht op de Joden en brengen hen, die zij gevangen hebben naar Worosjilofgrad, waar, naar het heet een ghetto wordt gemaakt. Maar er wordt ook gezegd, dat ze niet verder dan het Werchnedoewannaja-bos komen en daar worden doodgeschoten en begraven. En Maria Andrejefna Bortz is erg bang dat iemand haar man zal verraden. Tot nu toe heeft nog geen enkele communist en geen enkele komsomoletz zich bij de Kommandantur gemeld. „Ik zou ze nog liever naar hun keel vliegen....stikken zullen ze, allemaal met elkaar”, zei baboesjka. Ze hebben er al een heel stel ontdekt en gearresteerd, maar zij weet niet wie. Het nieuwe badhuis in Sjanghai is op dezelfde manier afgebrand als de

trust. Net hadden de Duitsers het bezet en als kazerne ingericht, toen het gebouw plotseling in brand vloog. Uit de gesprekken van de Duitse soldaten werd bekend, dat er in de buurt van Mitjakinskaja en andere plaatsen hevig gevochten wordt tussen Duitsers en partizanen. En in verband met al die dingen hebben ze in en om de stad vele onschuldige mensen gearresteerd, zonder bewijzen, alleen maar op verdenking.

Vanaf het ogenblik dat Oleg weer thuis was, was de verstarring die over Elena Nikolajefna had gelegen als bij toverslag geweken. Zij was nu weer geladen met de energie en werklust die haar zo eigen waren. Als een adelaar om haar uit het nest gevallen jong, zweefde zij om Oleg heen. En heel vaak ving hij haar dringende, vorsende blik op, die met onrustige spanning scheen te vragen: „Hoe is het zoontje.... kun je dit alles verdragen, zoontje van me?”

Maar hij verviel, na de hoge vlucht die zijn geest tijdens de reis genomen had, in een diepe apathie. Alles was anders dan hij het zich had voorgesteld. Jonge mensen die ten strijde trekken, stellen zich die strijd voor als een onafgebroken reeks van heldendaden waardoor het boze geweld vernietigd wordt. Maar het boze bleek ongrijpbaar te zijn en ondragelijk, walgelijk laag-bij-de-gronds.

De grote, gezellige hond, waar hij zo graag mee stoeide was dood. De straat zag er met de omgehakte boompjes en hagen uit als was zij naakt. En door die naakte straat liepen, zo leek het, naakte Duitsers.

Generaal baron von Wentzel merkte Oleg, Nikolai Nikola-jewitsj en Marina even weinig op als baboesjka Wera en Elena Nikolajefna.

Baboesjka voelde zich echter in het geheel niet beledigd door zijn houding.

„Dat is nu eenmaal hun Nieuwe Orde”, zei zij. „Ik ben al heel oud, daarom weet ik dat die Nieuwe Orde van hun eigenlijk een bar-oude is, zoiets als de lijfeigenschap bij ons. In de tijd van de lijfeigenschap hadden we ook van die moffen als landheren, net zo met hun neus in de lucht, net zulke beulen als de baron — z'n ogen zullen 'm uit zijn hoofd rollen. Moet ik me daar kwaad om maken? Hij blijft toch zoals hij is, tot de onzen terugkomen om hem zijn strot dicht te knijpen....”

Maar voor Oleg was de generaal met zijn nauwe, glimmende laarzen en zijn gladgeschoren kin de hoofdschuldige van de

ondragelijke vernederingen die zijn bloedverwanten en niet minder alle andere mensen in zijn omgeving moesten ondergaan.

Van die vernedering kon hij zich alleen maar bevrijden, scheen het, door de generaal te doden. Maar dan zou er in zijn plaats een ander komen, die precies zo was — ook met gladgeschoren kin en glimmende laarzen.

De adjudant met de lange benen begon veel koud-beleefde aandacht aan Marina te schenken en hij dwong haar steeds vaker, de generaal en hem zelf te bedienen. Als hij naar Marina keek, kregen zijn ogen een tegelijk verachtelijke en jongensachtig-nieuwsgierige uitdrukking. Het was of hij naar een exotisch dier keek, dat hem wat verstrooiing kon brengen als hij maar wist hoe hij er mee om moest gaan. Op het ogenblik was zijn geliefkoosde tijdverdrijf, het zoontje van Marina met een zuurtje of een bonbonnetje naar zich toe lokken, om op het moment dat het ventje zijn mollige handjes uitstrekte, het lekkers vlug in zijn eigen mond te stoppen. Dit deed hij twee, drie maal achter elkaar, net zolang tot het joggie begon te huilen. Dan ging hij op zijn hurken voor hem zitten, stak het puntje van zijn tong uit om het zuurtje vooral goed te laten zien en begon, bulderend van het lachen, demonstratief te zuigen en te kauwen.

Alles aan hem stond Marina tegen, van zijn lange benen tot zijn onnatuurlijk witte nagels toe. Hij was voor haar niet slechts geen mens, hij was zelfs geen dier. Zij walgde van hem, zoals men van padden, hagedissen en zeeslangen walgt. En als hij haar dwong te bedienen, vervulde het haar met een gevoel van afkeer en vrees tegelijk dat zij in de macht van zó een wezen was.

Maar wie hen het leven werkelijk ondragelijk maakte, was die oppasser met zijn geelbleke sproeten. Hij had verbazend veel vrije tijd, die oppasser, want hij was chef van de hele groep andere oppassers, koks en fouriers, die de generaal bedienden. En hij besteedde er al zijn vrije tijd aan, de jonge mensen steeds maar weer opnieuw te vragen hoe zij gepoogd hadden de Duitsers te ontgaan en hoe zij daar niet in geslaagd waren en hen, voor de zoveelste keer, op de hoogte te brengen van zijn mening: dat alleen domme of slechte mensen voor de Duitsers vluchten. Hij vervolgde hen tot in het houtschuurtje als zij daar op hun krib zaten, tot in de tuin als zij daar een luchtje schepten en tot in het huis als

de generaal er niet was. En alleen het verschijnen van baboesjka bevrijdde hen van zijn achtervolging.

Hoe vreemd het ook mocht lijken, toch was die reusachtige Duitser met zijn rode handen een beetje bang voor baboesjka, ook al ging hij net zo met haar om als met de anderen. De oppasser en baboesjka maakten elkaar hun bedoelingen duidelijk in een wonderlijk mengelmoes van Duits en Russisch, versterkt door mimische bewegingen, die altijd heel welsprekend en venijnig waren van baboesjka's kant en altijd heel grof, vies, dom en vuilaardig van de kant van de oppasser. Maar zij begrepen elkaar uitstekend.

De familie at tegenwoordig in het schuurtje en het leek wel of zelfs dat in het geheim moest geschieden. Zij aten magere borstsij, groenten, gekookte aardappelen en in plaats van brood, ongezuurde weitekoeken die baboesjka had gemaakt. Baboesjka had nog een verborgen voorraadje van allerlei lekkers, maar toen de Duitsers alles gapten wat zij zagen, kookte zij alleen nog maar onaantrekkelijke gerechten om hen te tonen dat er niets meer voor ze te halen was. 's Nachts, als de Duitsers sliepen, bracht baboesjka dan heimelijk een stukje spek of een paar eieren naar het schuurtje en ook daar lag iets vernederends in, eten als niemand het kon zien.

Walko liet niets van zich horen. Wanja kwam ook maar niet. Het was moeilijk zich voor te stellen hoe zij elkaar zouden ontmoeten. In alle huizen zaten Duitsers. Met jaloerse achterdocht volgden zij ieder die binnenkwam met hun blikken. Zelfs een heel gewone ontmoeting, een gesprekje op straat wekte hun argwaan.

Het gelukkigste voelde Oleg zich nog 's nachts, als alle anderen sliepen en hij met zijn handen onder het hoofd op zijn krib lag en de frisse steppewind door de open deur waaide, terwijl het licht van de bijna volle maan de hemel leiblaauw kleurde en als een glanzende rechthoek op de aarden vloer lag, vlak bij zijn voeten. Dan dacht hij er met een kwellende vreugde aan dat hier in de stad, vlak bij hem, Lena Pozdnysjeva woonde. Haar beeld zweefde hem vaag en onwerkelijk voor de geest: haar ogen waren als kersen in de nacht, met gouden lichtende puntjes daar waar de manestralen hen beschenen. Ja, die ogen had hij deze lente in het park gezien en misschien had hij ze ook gedroomd. Dan hoorde hij van heel ver haar lachje met de zilveren geluidjes die — was het met kunstige

opzet? — los van elkaar bleven voortklinken alsof iemand in een andere kamer een handvol fijne lepeltjes uit een doosje nam. Hij werd door het bewustzijn van haar nabijheid en door hun gescheiden zijn gekweld zoals slechts jonge mensen zich gekweld voelen, zonder hartstocht, zonder zelfverwijt, alleen door haar beeld dat voor zijn ogen zweefde, alleen door het geluk van zijn schoon visioen.

Als de generaal en zijn adjudant er niet waren, gingen Oleg en Nikolai Nikolajewitsj hun huisje binnen. Een geur van velerlei parfums kwam hen in de neusgaten, samen met de geur van buitenlandse tabak en dan nog die typische vrijgezellenlucht die in alle kamers hangt waar van hun gezin gescheiden militairen wonen, of zij nu generaals of soldaten zijn.

In een van die stille uren liep Oleg het huis in om zijn moeder te zoeken. De Duitse militaire kok en baboesjka Wera waren, ieder met hun eigen pannen, bij het fornuis bezig. En in de woonkamer, die de generaal als eetkamer gebruikte, lag de oppasser, met zijn laarzen aan, lui op de divan te roken en zich — het was duidelijk te zien — vreselijk te vervelen. Hij lag op dezelfde divan waar Oleg anders op sliep.

Zodra Oleg de kamer binnen kwam, richtten de luie, verveelde ogen van de oppasser zich op hem.

„Halt“, zei de oppasser. „Jij begint het, geloof ik, de laatste tijd hoog in je hoofd te krijgen. Ja, ja, ik merk het steeds vaker“, gromde hij en ging rechtop zitten, zijn in grove schoenen gestoken reuzenvoeten op de grond zettend. „Hou je handen langs je lijf en zet je hakken tegen elkaar, je spreekt tegen je meerdere!“ Hij probeerde zich, zoal niet tot woede, dan toch tot ergenis op te werken, maar de warmte matte hem zo af, dat hij zelfs daar geen kracht meer toe had.

„Doe wat je gezegd wordt! Hoor je me, jij....!“, schreeuwde hij.

Oleg, die alles verstond wat de oppasser zei, bleef hem zwijgend in het bleke sproetengezicht kijken. Toen maakte hij eensklaps een verschrikt gebaar, ging vlug op zijn hurken zitten en riep, zich op de knieën slaand:

„Daar komt de generaal!“

In een oogwenk was de oppasser overeind. Terwijl hij naar de deur liep, nam hij nog snel het sigarettenpeukje uit zijn mond en doofde het in zijn blote hand uit. Zijn verveelde gezicht nam direct een dom-kruiperige uitdrukking aan. Hij

klapte met zijn hakken tegen elkaar en stond, stijf als een pilaar, met zijn handen langs zijn lichaam gestrekt.

„Zo, lamzak! Een beetje op de divan liggen, hè, als je baas er niet is....!”, zei Oleg zonder zijn stem te verheffen, blij dat hij eindelijk zonder gevaar zijn hart kon luchten en voelend dat de oppasser hem precies begreep. Toen liep hij naar de kamer van zijn moeder.

Elena Nikolajefna stond, haar hoofd iets achterovergebogen, doodsbleek in de deuropening; zij had alles gehoord.

„Zoiets kan je toch niet doen, jongen....”, wou zij zeggen. Maar op hetzelfde ogenblik kwam de oppasser met een woedend gebrul op Oleg toe.

„Terug....! Hier!”, brulde hij buiten zichzelf.

Zijn gezicht was zo rood geworden, dat zijn sproeten niet meer te zien waren.

„L-let niet op die i-idioot, moeder”, zei Oleg met een stem die haast niet trilde en zich houdend of hij de oppasser niet zag.

„Hier....! Zwijn!”, raasde de oppasser.

Plotseling wierp hij zich op Oleg, greep hem bij de revers van zijn jasje en begon hem woest door elkaar te schudden. Zijn ogen stonden wit in zijn donkerrode gezicht.

„Niet doen! Niet doen....Oleg, laat hem toch los, waarom moet je....”, riep Elena Nikolajefna en zij probeerde met haar kleine handjes de reusachtige rode klauwen van de oppasser van de borst van haar zoon los te trekken.

Oleg, nu ook vuurrood, pakte de oppasser met beide handen bij zijn riem en zijn fonkelende ogen priemden met zo'n laaiende haat in die van de Duitser, dat deze even in verwarring raakte.

„L-laot los....Hoor je me?”, zei Oleg met een angstaanjagend gefluister, terwijl hij de oppasser aan zijn riem naar zich toe trok. Hij werd des te woedender naarmate op het gezicht van de Duitser een uitdrukking verscheen — wel niet van angst — maar toch van twijfel of het wel goed voor hem zou aflopen.

De oppasser liet hem los. Zwaar hijgend stonden zij tegenover elkaar.

„Ga nou weg, jongen....ga nou”, herhaalde Elena Nikolajefna.

„Wilde....Wild beest”, gromde de oppasser, trachtend een toon van minachting in zijn stem te leggen. „Met de zweep moesten jullie gedresseerd worden, net als de honden!”

„Je bent zelf een wild beest, want je bent een laffe lammeling en je bent een wilde, die alleen maar kippen kan stelen en uit koffers van vrouwen gappen en de schoenen van voorbijgangers uittrekken”, zei Oleg, hem vol haat recht in zijn witte ogen kijkend.

De oppasser sprak Duits en Oleg Russisch, maar alles wat zij zeiden stond zo duidelijk in hun gebaren en gezichten te lezen, dat zij elkaar heel goed begrepen. Na Olegs laatste woorden sloeg de oppasser hem met zijn zware, vereelte hand zo hard in het gezicht, dat de jongen bijna omviel.

Nog nooit in de zestien jaar van Oleg's leven had iemand, hetzij in drift, hetzij tot straf, zijn hand tegen hem opgeheven. De sfeer waarin hij thuis en op school was opgegroeid, was de zuivere sfeer van kameraadschappelijke wedijver waarin grof fysiek geweld net zo onmogelijk en ondenkbaar was als diefstal, moord of meineed. Kokend steeg het bloed hem naar het hoofd. Hij wierp zich op de Duitser, die naar de deur terugweek. Elena Nikolajefna sloeg haar armen om de hals van haar zoon.

„Oleg! Denk erom....! Hij slaat je dood”, zei zij, hem steeds vaster omklemmend.

Baboesjka Wera, Nikolai Nikolajewitsj en de Duitse kok met zijn hoge, witte muts kwamen op het rumoer toesnellen. De oppasser balkte als een gewonde muilezel. En baboesjka Wera, met haar lange armen in de bonte mouwen van haar schort wijduitgespreid, schreeuwde en sprong voor de oppasser heen en weer als een kloek die haar kuikens verdedigt en drong hem de andere kamer in.

„Olezjek.... jongen toch,.... ik smeeek je.... Het raam staat open, spring er uit, loop weg”, fluisterde Elena Nikolajefna koortsachtig.

„Door het raam? Ik klim niet uit een raam in mijn eigen huis”, zei Oleg met trots trillende neusvleugels en lippen. Maar hij kwam alweer tot zichzelf.

„Wees maar niet bang, moeder. Laat me maar los.... ik ga wel. Ik ga naar Lena”, zei hij plotseling.

Met vaste passen liep hij door de kamer waar de oppasser stond. Allen gingen voor hem opzij.

„En een zwijn ben je ook zelf, een zwijn!”, zei hij, zich naar de Duitsers omkerend. „Je slaat alleen maar als je weet dat ze je niets terug kunnen doen”. En rustig liep hij het huis uit.

Zijn wang gloeide, maar hij voelde dat hij een morele over-

winning had behaald. Hij was niet alleen geen duimbreed voor de Duitser geweken, hij had hem zelfs schrik aangejaagd. Hij had geen zin over de gevolgen van zijn daad na te denken. Wat kan het hem schelen! Baboesjka heeft gelijk: moet je soms rekening houden met die Nieuwe Orde? Naar de verdommenis er mee! Hij zal doen wat hij goed vindt. We zullen nog wel eens zien wie het wint....

Hij liep door het hekje van de Saplins naar de straat die evenwijdig liep met de Sadowajastraat en botste bijna tegen Stjopa Safonof op.

„Waar ga je heen? Ik kom net naar je toe”, zei de kleine, blonde Stjopa levendig, terwijl hij met zijn beide handen blij die van Oleg schudde.

„Ik moet even ergens heen....”, mompelde Oleg verward. Hij wilde er nog aan toe voegen: „naar een familielid”, maar hij kon de woorden niet over zijn lippen krijgen.

„Hoe kom je aan die rode wang?”, vroeg Stjopa, verwonderd Olegs hand loslatend.

Het leek wel of hij ervoor betaald werd de verkeerde dingen te vragen.

„Ik heb met een Duitser gevochten”, antwoordde Oleg met een glimlachje.

„Wat zeg je daar? Geweldig!” Stjopa keek vol eerbied naar Olegs rode wang. „Zoveel te beter. Ik ben om zo te zeggen naar je toe gekomen voor iets dergelijks”.

„Voor iets dergelijks als wat?”, lachte Oleg.

„Loop maar met me mee, als we hier blijven staan, heeft een van die moffen weer wat te vertellen....”. Stjopa trok Oleg aan zijn arm mee.

„Loop jij maar z-zo ver m-met mij mee”, antwoordde Oleg stotterend.

„Kun je die boodschap niet nog even uitstellen en meegaan?”

„Waarheen?”

„Naar Walja Bortz”.

„Naar Walja?” Oleg herinnerde zich plotseling met wroeging dat hij haar tot nu toe niets had laten horen. „Hebben ze Duitsers in huis?”

„Nee, dat is het juist. Ik kom je eigenlijk in opdracht van Walja halen”.

Welk een gelukkig gevoel was dat, plotseling weer in een huis te komen waar geen Duitsers zijn en opeens weer in dat schaduwrijke, vertrouwde tuintje te staan. Het zag er nog

net zo uit als vroeger, het perkje in het midden en dan de oude, knoestige acacia met de lichtgroene blaadjes, die zo onbewegelijk tegen de blauwe hemel staan of zij er als een kunstig kantwerk op vastgenaaid zijn.

Maria Andrejefna dacht altijd dat haar leerlingen nog kleine kinderen waren. Zij zoende en pakte Oleg en zei met haar rumoerige stem:

„Heb je je oude vrienden vergeten? Je bent teruggekomen en je hebt je neus niet even laten zien.... je hebt ons vergeten! En waar houden ze meer van je? Wie heeft er urenlang met rimpels in zijn voorhoofd bij ons gezeten als er piano werd gespeeld? Wiens bibliotheek heb je gebruikt alsof het je eigen was....? Vergeten, je hebt ons allemaal vergeten! Ons vlindertje-Olezjka.... En bij ons....” Zij bracht haar twee handen naar haar hoofd. „Hij zit verscholen, weet je dat wel?”, zei ze, haar ogen wijd opensperrend en op een fluistertoon die als de ontsnappende stoom van een locomotief in de hele straat te horen was. „Zelfs aan jou vertel ik niet, waar.... Het is zo vernederend als je je in je eigen huis schuil moet houden! Ik geloof dat hij beter naar een andere stad kan gaan. Hij ziet er niet zo joods uit, vind je wel? Hier geven ze hem nog eens aan en in Stalino heb ik goede vrienden, familie van me, echte Russen.... Het is veel beter als hij weggaat”, zei Maria Andrejefna en haar gezicht nam een treurige, gekwelde uitdrukking aan. Maar zij zag er zo gezond uit, dat haar droevige gevoelens zich niet in haar energieke trekken konden weerspiegelen en ondanks haar volkomen oprechtheid leek het of zij huichelde.

Oleg maakte zich met zachte drang uit haar omhelzing los.

„Nee, echt, het is een gemene streek van je, dat je niet even aan bent gekomen nadat je terug was”, zei Walja, haar volle bovenlip nuffig optrekkend.

„J-jij had toch ook even bij ons kunnen aankomen”, antwoordde Oleg met een verlegen glimlachje.

„Als je denkt dat de meisjes achter je aanhollen, kan ik je een eenzame oude dag voorspellen”, lawaaidde Maria Andrejefna.

Oleg keek haar vrolijk aan en zij begonnen te lachen.

„Weten jullie, dat hij al met een mof geknukt heeft?”, zei Stjopa Safonof opgetogen. „Kijk eens hoe rood zijn wang is!”

„Heus waar? Heb je gevochten?”, Walja keek Oleg belangstellend aan. „Moeder”, wendde zij zich plotseling tot Maria

Andrejefna, „ik geloof dat ze binnen op je wachten....”

„Gut-gut, wat een samenzweerders!”, zei Maria Andrejefna luid, haar stevige armen in de lucht stekend. „Ik ben al weg...”

„Met een officier of met een soldaat?”, ondervroeg Walja Oleg.

Behalve Stjopa en Walja was er nog een jongen, die Oleg niet kende, in het tuintje. Hij was blootsvoets, zag er magertjes uit, had een lichtblonde kroeskop en even vooruitstekende lippen. De jongen zat tussen twee knoesten van de oude acacia en vanaf het ogenblik dat Oleg in de tuin verscheen, had hij zijn harde, onderzoekende blik niet van hem afgewend. In die blik en in zijn gehele manier van doen lag iets dat eerbied afdwong en ook Oleg keek hem steeds weer aan.

„Oleg”, zei Walja, toen haar moeder het huis binnengegaan was, met een besliste uitdrukking in haar stem, „je moet ons helpen contact te krijgen met de ondergrondse.... Nee wacht even”, zei ze, toen zij zag dat op Olegs gezicht een afwezige uitdrukking verscheen, hoewel hij overigens even openhartig bleef glimlachen. „Jij weet toch wel hoe je dat moet doen, dacht ik. Bij jullie thuis kwamen altijd veel mensen van de partij en ik weet dat je vlugger vriendschap sluit met oudere mensen dan met jongens”.

„Ja, het spijt me, m-maar al mijn verbindingen zijn verbroken”, antwoordde Oleg met een glimlachje.

„Maak dat een ander wijs, je kunt ons hier allemaal vertrouwen.... Oh, durf je misschien niet om hem? Dat is toch Serjozjka Tjoelenin”, riep Walja vlug, naar de jongen kijkend die zwijgend op de acaciatak zat.

Ze gaf verder geen enkele nadere inlichting omtrent de persoon van Serjozjka Tjoelenin, maar het was volkomen voldoende.

„Het is werkelijk waar”, antwoordde Oleg, zich tot Serjozjka wendend en er niet aan twijfelend dat deze de initiatiefnemer was tot deze bijeenkomst. „Ik weet dat er een ondergrondse organisatie bestaat. Ik twijfel er ook niet aan of de brandstichtingen in het badhuis en de trust zijn het werk van die groep”, vervolgde hij, zonder te merken dat bij zijn laatste woorden een fel vlammetje in Walja's ogen opsprong en dat een heel vluchtig glimlachje over haar volle lippen gleed. „Verder weet ik dat wij, komsomoltzen, zeer binnenkort te horen krijgen wat we moeten doen”.

„Onze tijd komt.... Mijn handen jeuken al”, zei Serjozjka.

Zij begonnen na te gaan welke jongens en meisjes misschien nog in de stad waren. Stjopa Safonof — een joviale allemansvriend, die de jongens en meisjes van de hele stad kende — gaf een reeks oordelen en imitaties over zijn kennissen ten beste, die Walja, Oleg en Serjozjka deed schateren van het lachen en hen geheel liet vergeten dat er nog Duitsers waren en wat de aanleiding tot dit gesprek was.

„Waar is Lena Pozdnysjewa?“, vroeg Walja opeens,

„Hier, in de stad!“, riep Stjopa. „Ik ben haar op straat tegengekomen. Ze liep daar of ze Onze-Lieve-Heer zelf was, met haar hoofd helemaal achterover, zo“. En Stjopa stak zijn sproetige mopneusje in de lucht en schreed bevallig door het tuintje. „Lenka, Lenka, riep ik, maar zij knikte alleen maar zo een beetje met haar hoofd, kijk“, ging Stjopa voort, Lena weer imiterend.

„Zo is ze anders helemaal niet“, lachte Walja, steels naar Oleg glurend.

„Weet jullie nog, hoe prachtig we bij haar gezongen hebben? Dat was drie weken geleden. Drie weken, het is haast niet te geloven“, zei Oleg met een zacht, treurig lachje Walja aankijkend. Hij kreeg opeens haast om te vertrekken.

Samen met Serjozjka ging hij het tuinhekje uit.

„Walja heeft me veel over jou verteld, Oleg, en zodra ik je zag, voelde ik, dat ik je volkomen kon vertrouwen“, zei Serjozjka, Oleg met een snelle, verlegen blik aanziend. „Ik zeg je dit, omdat je het weten moet en verder zal ik er niet over spreken. Maar de zaak is deze: dat was helemaal geen ondergrondse organisatie die de trust en het badhuis in brand heeft gestoken, dat was ik....“

„W-wat! Alleen?“, Oleg keek Serjozjka met glinsterende ogen aan.

„Ja, alleen....“

Enige tijd liepen zij zwijgend naast elkaar voort.

„Dat is n-niet goed, dat je dat al-l-leen gedaan hebt.... Het is geweldig moedig.... maar n-niet goed, dat je het alleen hebt gedaan“, zei Oleg eindelijk, en op zijn gezicht lag een goedhartige, verontruste uitdrukking.

„Er bestaat wel een ondergrondse organisatie, dat weet ik“ zei Serjozjka, in het geheel niet reagerend op Oleg's opmerking. „Ik was ze bijna op het spoor gekomen, maar“, hij maakte een geërgerd gebaar, „ik ben ze weer kwijt geraakt....“

Hij vertelde Oleg van zijn bezoek aan Ignat Fomin en van

de omstandigheden die het begeleidden, niet verheimeljkend dat hij gedwongen was geweest, de onbekende die bij Fomin woonde een vals adres op te geven.

„Heb je dat Walja ook verteld?“, vroeg Oleg opeens.

„Nee, daar heb ik niets van gezegd“, antwoordde Serjozjka rustig.

„G-goed, heel g-goed“, zei Oleg hem bij de arm grijpend. „Als je dat gesprek met die man hebt gehad, kun je toch wel naar hem toe gaan?“, vroeg hij opgewonden.

„Dat is het nou juist, dat gaat niet“, antwoordde Serjozjka met een harde, bittere trek om zijn vooruitstekende lippen. „Die man is door zijn gastheer, Ignat Fomin, aan de Duitsers verraden. Niet direct, Fomin heeft tot een dag of vijf, zes na de komst van de Duitsers gewacht en hem toen aangegeven. In Sjanghai zeggen ze, dat hij via die man de hele organisatie wou ontdekken, maar daar was die blijkbaar te voorzichtig voor. Fomin wachtte en wachtte of hij een spoor kon ontdekken, gaf hem tenslotte aan en ging zelf bij de poiltie“.

„Bij welke politie?“, riep Oleg verwonderd uit. Terwijl hij in zijn houtschuurtje zat, hadden zich in de stad dus zulke dingen afgespeeld!

„Weet je die barak, achter het gemeentehuis, waar onze militie*) was? Daar zit nu de Feldgendarmerie en die stellen een politiecorps samen uit Russen. Er wordt gezegd dat ze al een boef hebben gevonden die chef wordt, een zekere Solikofski. Hij heeft als ploegbaas in een van de kleine schachten hier in de buurt gewerkt en nou helpt hij ze, het uitschot bij elkaar te trommelen om er politieagenten van te maken“.

„Wat hebben ze met die man bij Fomin gedaan? Vermoord?“

„Als ze stom zijn, hebben ze hem waarschijnlijk wel vermoord“, antwoordde Serjozjka, „maar ik geloof dat ze hem nog hebben laten leven. Ze willen alles van hem te weten komen, maar hij is niet van het soort dat doorslaat. Ze zullen hem wel in die barak hebben en hem de duimschroeven aanzetten. Er zitten daar nog meer gevangen, ik kom alleen maar niet te weten, wie“.

Oleg voelde opeens zijn hart stilstaan bij de vreselijke gedachte, dat, terwijl hij op bericht van Walko wachtte, die krachtige man met zijn zigeunerogen misschien al in een

*) De Sovjet-politie wordt militie genoemd. N. v. d. V.

onderaardse, donkere cel zat en de Duitsers hem, zoals Serjozjka zei, de duimschroeven aanzetten.

„Dank je wel.... bedankt voor al je inlichtingen”, zei hij dof. Toen, slechts denkend aan wat nuttig en nodig was, verbrak hij zonder aarzelen zijn belofte aan Walko en vertelde Serjozjka van zijn gesprek in het ravijn.

Langzaam liepen zij door de Derewjannajastraat, Serjozjka — blootsvoets en slordig, Oleg met zijn als altijd keurig gepoetste schoenen, licht en sierlijk door het stof stappend. Oleg ontvouwde zijn krijgsplan voor zijn nieuwe kameraad: alle jongens en meisjes de revue laten passeren en uitzoeken wie het betrouwbaarst, het stoutmoedigst en het handigst zijn; te weten komen wie er in en om de stad gearresteerd zijn, waar zij zitten en een mogelijkheid vinden hen te helpen; zich door contact met de Duitsers voortdurend op de hoogte houden van alle civiele en militaire maatregelen van de Kommandantur.

Levendig stelde Serjozjka voor, een wapenopslagplaats te organiseren; na de veldslagen en de terugtocht lagen nog overal, zelfs in de steppe, geweren en patronen.

Hun werkelijkheidszin deed hen begrijpen dat deze dingen, hoewel saai en in het geheel niet romantisch, toch gedaan moesten worden.

„Alles wat wij elkaar vertellen, alles wat wij te weten komen en doen, mag buiten ons niemand vernemen. Geen mens, begrijp je, hoe na hij ons overigens ook staat, hoe bevriend wij ook met hem zijn!”, zei Oleg, met zijn helder stralende, wijd geopende ogen recht voor zich uit kijkend. „Vriendschap is goed en wel.... maar dit, dit is heilig, dit ruikt naar bloed....”, zei hij krachtig. „Jij, Wanja en ik.... meer niet.... En die verbindingen zullen we maken en dan krijgen we wel te horen wat we moeten doen....”

Serjozjka zweeg, hij hield niet van grote woorden en beloften.

„Wat is er met het park gebeurd?”, vroeg Oleg.

„Hebben ze een parkeerterrein van gemaakt. Overal luchtdoelgeschut. Ze hebben de aarde omgewoeld als een stel zwijnen”.

„Ons arme park.... Hebben jullie soms Duitsers in huis?”

„Zo te zien bevalt onze villa hun niet erg”, grinnikte Serjozjka. „Bij ons thuis kunnen we niet vergaderen”, vervolgde

hij, Olegs gedachten radend, „onze bevolkingsdichtheid is, wat je noemt, nogal aanzienlijk“.

„Dan zullen we via Walja met elkaar in contact blijven“.

„Prachtig“, antwoordde Serjosjka tevreden.

Zij liepen samen verder tot de overweg en daar schudden zij elkaar stevig de hand. Zij waren bijna even oud en in dit korte gesprek hadden zij elkaar geheel aan gevoeld. Beiden waren zij ook in een moedige, opgewekte stemming.

De familie Pozdnysjef woonde in de wijk Senjaki. Evenals de Kosjewois hadden zij de helft van een standaardhuisje in gebruik. Reeds van verre zag Oleg de openstaande ramen en de oude tulen gordijntjes van hun huis en hoorde hij de klanken van een piano, die samenvloeiden met de zilveren geluidjes van Lenotsjka's lach. Iemand sloeg met energieke, sterke vingers de eerste accoorden van een romance aan en Lenotsjka begon te zingen. Maar degene die haar accompaneerde raakte spoedig in de war. Lenotsjka lachte, zong hem de noten die hij fout had gespeeld voor en zij begonnen weer van voren af aan.

De klank van haar stem bracht al Olegs gevoelens in beroering en hij bleef aarzelend voor het huis staan. Die klanken herinnerden hem weer aan de gelukkige avonden die hij hier, bij Lena, had doorgebracht. In de kring van zijn vrienden die toen zo talrijk schenen.... Walja accompaneerde en Lena zong, terwijl Oleg naar haar opgewonden gezichtje keek. Hij keek haar aan, betoverd en gelukkig door haar opwinding, door de klank van haar stem en de voor altijd in zijn hart bewaarde melodien die de gehele wereld van zijn jeugd vervulden.

Ach, ware hij nooit meer dat huis binnen gegaan! Ware hem die vage opwinding van een uit muziek en jeugd geboren eerste liefde altijd in het hart gebleven!

Maar hij stond al in het portaal en liep de keuken in. In die halfdonkere keuken aan de schaduwkant van het huis, zat de moeder van Lena in haar ouderwetse, donkere japon en haar ouderwetse krullenkapsel heel vredig en genoeglijk met een Duitse soldaat aan een tafeltje. Zij zaten daar zo vredig en gewoontjes, dat het zeker niet de eerste keer was dat zij zo tegenover elkaar zaten. De Duitser was net zo stroblond als de oppasser waar Oleg mee gevochten had, maar hij had geen sproeten en was dik; als niet alle tekenen bedrogen, ook een oppasser.

Zij zaten op kleine krukjes tegenover elkaar en de oppasser haalde met een beleefd glimlachje en zelfs met een zweempje coquetterie in zijn blik iets uit de rugzak die op zijn knieën lag en gaf dat aan Lena's moeder. Terwijl zij zijn gave met een snelle beweging in haar schoot legde, keek zij hem aan met de half-afwerende, half-uitdagende blik van een oude vrouw die begrijpt dat er om haar gunst gebedeld wordt en tegelijkertijd vertrokken haar gerimpelde lippen zich tot een kruiperig glimlachje. Zij waren zo verdiept in hun ongecompliceerde, maar hen geheel in beslag nemende bezigheid, dat zij niet merkten dat Oleg de keuken inkwam. Daardoor kon hij zien wat zij in haar schoot had gelegd: een plat blik sardines, een plak chocolade en een vierkante blikken bus met een schroef-dop en een geel-en-blauw etiket. Zulke bussen had Oleg al eerder bij de Duitsers gezien en hij wist dat er Franse olijf-olie in zat.

Lena's moeder zag Oleg opeens staan en maakte onwillekeurig een beweging of zij de dingen in haar schoot wilde verbergen. Ook de oppasser bekeek hem nu met een onver- schillig-oplettende blik en trok zijn rugzak iets dichtër naar zich toe.

Op dat ogenblik klonk vanuit de kamer weer pianomuziek en het gezang van Lena, plotseling afgebroken door lachende mannenstemmen en brokstukken van Duitse zinnen. En Lenotsjka zei, met de zilveren staccato-geluidjes van haar lachje:

„Nee, nee, ik herhaal, ich wiederhole, hier is een rustteken, dan nog eens herhalen en dan....” En de slanke vingertjes van haar ene hand speelden over de toetsen.

„Ben jij dat, Olezjek? Ben je dan niet weg?”, vroeg Lena's moeder, verbaasd haar dunne wenkbrauwen optrekkend, met een vals-vriendelijke stem. „Wou je Lenotsjka spreken?” Met een onverwacht handige beweging stopte ze de levensmiddelen die in haar schoot lagen in de tafella, voelde met haar benige vingers of haar krullen goed zaten en liep toen, met haar hoofd in de nek en haar neus en kin vooruitgestoken, naar de kamer waaruit de klanken van de piano kwamen. Doodsbleek, met slap neerhangende armen, opeens lomp en hoekig, bleef Oleg onder de onverschillige blik van de oppasser midden in de keuken staan.

Uit de kamer kwam een verwonderde en verraste uitroep van Lena. Op een toon of zij zich verontschuldigde, zei zij

iets tegen de mannen, toen klikten haar hakjes snel door de kamer en stond zij in de deuropening. Zij droeg een donkere jurk die in zware plooien om haar smalle figuurtje hing en haar slanke hals, haar bruinverbrande sleutelbeenderen en armen bloot liet.

„Oleg....?“, zei zij, zo verlegen, dat haar gebruinde gezichtje met een donkere bloes overgoten werd. „Maar we zijn hier....“

Zij bleek er echter absoluut niet op voorbereid te zijn uit te leggen wat „zij hier....“ En met echt vrouwelijke inconsequentie liep zij, gekunsteld glimlachend, op Oleg toe, nam hem bij de hand en trok hem met zich mee. Zij liet even plotseling zijn hand weer los, maar zei, reeds op de drempel van de deur staand, met een uitnodigend hoofdknikje, „Kom toch binnen“.

Oleg liep achter haar aan de kamer in en botste bijna tegen Lena's moeder op, die snel langs hem heen schuifelde. Twee Duitse officieren in precies gelijke uniformen, de ene half omgedraaid bij de geopende piano en de andere bij het raam, keken Oleg zonder belangstelling aan alsof hij een van die kleine onaangenaamheden des levens was die men nolens volens moet accepteren.

„Hij zit bij mij in de klas“, zei Lena met haar zilveren stemmetje. „Ga zitten, Oleg.... Je kent deze romance toch nog? Ik probeer al een uur lang in hun hoofd te hameren hoe ze hem moeten spelen. We beginnen weer van voren af aan, heren! Ga toch zitten, Oleg....“

Oleg keek haar met half dichtgeknepen ogen aan en zei, hard en duidelijk, alsof ieder woord een zweepslag was:

„Waar betalen ze je mee? Met olie, hè? Duur ben je niet...“

Hij draaide zich op zijn hakken om en liep, langs Lena's moeder en de oppasser met zijn strogele standaard-hoofd, de deur uit.

XXI.

Na de dood van zijn vader, in de eerste oorlogswinter, ging Wolodja Osmoechin, inplaats van het tiende en laatste leerjaar van de Worosjilofschool te doorlopen, in de reparatiewerkplaats van de Krasnodonoegol-trust werken. Daar bleef hij, tot hij met een aanval van blindedarmontsteking naar het ziekenhuis werd gebracht.

Nu de Duitsers in Krasnodon waren, wilde hij natuurlijk niet naar de fabriek terug. Maar toen het bevel kwam, dat alle arbeiders op hun werkplaatsen moesten verschijnen en het gerucht ging, dat zij die weigerden naar Duitsland zouden worden gestuurd, besloot Wolodja, na met zijn vriend Tolja Orlof beraadslaagd te hebben, weer naar de fabriek te gaan.

De bedrijfsleider van de werkplaats was de oude Ljoetikof, die, als ervaren vakman, van arbeider tot deze post was opgeklommen. Hij was dezelfde Ljoetikof, over wie Matwei Sjoelga in zijn gesprek met Iwan Protzenko had gesproken als een van de communisten, die in de stad waren gebleven voor het ondergrondse werk. Wolodja wist natuurlijk niet, maar Ljoetikof was een oude vriend van de familie van zijn moeder, de Rybalofs en hij kende Wolodja goed. En toen hij weer aan het werk ging, was het juist met Ljoetikof dat Wolodja over zijn wens sprak, zijn krachten aan het illegale werk te geven.

Ljoetikof was een oud man, maar hij was nog geen oud lid van de partij. Bij al zijn goedheid en kracht was hij er de man niet naar, in sociale en politieke aangelegenheden op de voorgrond te treden. Hij trad tot de partij toe omdat hij zich met de jaren steeds onbehagelijker voelde bij de gedachte dat hij, oude Russische arbeider, nog steeds geen lid was van zijn eigen partij. Hoewel hij indertijd de bolsjewiki af en toe bij hun illegale werk had geholpen, had hij nog nooit deel uitgemaakt van een ondergrondse organisatie. En juist op het ogenblik dat Wolodja hem van zijn plannen vertelde, was

Ljoetikof in een staat van de grootste verwarring en ongerustheid over het plotselinge, vreemde verdwijnen van Matwei Sjoelga.

Op de dag zelve, dat het Duitse bevel kwam, dat de arbeiders zich op hun fabrieken hadden te melden, stond Matwei Sjoelga, alias Evdokim Ostaptsjoek, al aan zijn werkbank. Er was in het geheel geen werk, behalve dan dat de Duitse soldaten, sergeanten en oppassers met grote blikken roomboter en honing rondliepen en de arbeiders dwongen die blikken dicht te solderen voor de reis naar Duitsland. Matwei Kostiejewitsj vond een gelegenheid om even onder vier ogen met Ljoetikof te spreken.

Volgens de gegevens van Protzenko had het districtsbestuur van de partij tijdens de evacuatie het zetmateriaal van de partijdrukkerij niet meegenomen. De letters waren ergens in het park begraven en Matwei Kostiejewitsj had op het laatste moment een kaart gekregen waarop precies aangegeven stond waar zij lagen. Hij maakte zich er in het gesprek met Ljoetikof zeer ongerust over, of die letters niet door de Duitse soldaten van het parkeerterrein of de luchtdoelartillerie gevonden zouden zijn. Hij legde Ljoetikof nauwkeurig uit waar de letters begraven lagen en gaf hem opdracht, op de een of andere manier te weten te komen of zij nog op hun plaats waren en ze — zo mogelijk — op te graven en naar een veiliger oord te brengen.

Matwei Kostiejewitsj had zijn orders gegeven en verdween. Noch de volgende, noch de daaropvolgende dag verscheen hij in de werkplaats en een week later had hij zich nog niet laten zien. Ljoetikof wist niet waar Sjoelga woonde. Welke andere communisten nog meer in de stad verbleven, wist hij evenmin. Matwei Kostiejewitsj was de enige die dit alles wist en Matwei Kostiejewitsj was verdwenen.

Toen Zjora Aroetjoenjantz van zijn mislukte poging om te evacueren in Krasnodon terug kwam, werd hij, op zijn openhartige manier, meteen goede vrienden met Wolodja en Tolja Orlof. Alleen tot Wolodja's zusje, Loesja, was zijn verhouding gespannen en vormelijk. De Osmoechins woonden in dat deel van de stad waar de grote stroom der Duitse transporten door heen trok. Zjora echter woonde in een klein huisje in een van de voorstadjes en daar had men geen last van de Duitsers. Zo ontmoetten de vrienden elkaar meestal bij Zjora.

Op de dag dat Wolodja van Ljoetikof de opdracht had ge-

kregen, zich op de hoogte te stellen van het hoe en waar van het zetmateriaal, zaten de drie vrienden in het kamertje van Zjora bij elkaar. Het kamertje was maar heel klein, er was nauwelijks plaats voor Zjora's bed en een smal schrijftafeltje, maar het was toch zijn eigen, aparte kamertje. En hier vond Wanja Zemnoechof hen toen hij uit Nizjne Alexandrofka terug kwam. Wanja was nog magerder geworden dan hij al was, zijn kleren waren versleten en zijn gezicht en haren zaten vol stof. Hij was nog niet thuis geweest. Maar hij was in een opgewekte, energieke stemming en vanaf het moment van zijn verschijnen ging de leiding van al hun verdere daden in zijn handen over.

Wanja stuurde direct Tolja Holderdebolder op verkenning uit, om te weten te komen of er bij Kosjewoi Duitsers waren ingekwartierd en of men tot hem kon doordringen.

Toen Holderdebolder tot vlak bij de schildwacht was gekomen, die in de Sadowajastraat voor het huisje van de Kosjewois stond, zag hij hoe een knappe, jonge vrouw huilend de deur uitrende en zich opsloot in het houtschuurtje vanwaar haar geschrei en een kalmerende mannenstem te horen waren. Een magere, bruinverbrande, oude vrouw haastte zich met een emmer in haar pezige hand naar buiten, schepte water uit de regenton en liep weer vlug het huis in. Binnen was er een soort ruzie, men hoorde de jonge, norse stem van een Duitser en de stemmen van twee vrouwen die zich schenen te verontschuldigen. Tolja kon niet langer blijven staan zonder de aandacht van de schildwacht te trekken en hij liep langs het park, om het gehele huizenblok en kwam toen weer, aan de kant van de straat die evenwijdig met de Sadowajastraat liep, bij het huisje. Maar van hieruit kon hij niets zien of horen. Gebruik makend van de omstandigheid dat het belendende huisje evenals dat van de Kosjewois een poortje had op beide straten, liep Tolja door het tuintje van de buurman naar de haag en stond daar even te luisteren aan de muur van het houtschuurtje van de Kosjewois. In het schuurtje hoorde hij nu drie vrouwen- en één mannenstem. Een jonge vrouw zei huilend: „Al slaan ze me dood, ik ga het huis niet meer in”.

„Hoe moet dat nou”, zei de mannenstem somber, „Waar moet Oleg dan heen en het kind?”

„Slet! Voor een halve liter olie! Slet....! Jij hoort nog van me, ja jij hoort nog van me, je zult er nog spijt van hebben!”,

gromde Oleg op hetzelfde moment. De hele weg van Lena's huis naar het zijne werd hij gefolterd door zijn felle jaloezie en gekwetste eigenliefde. De zon die zich al naar het Westen neigde, scheen hem recht in het gezicht en in de rode, vurige cirkels die één voor één tussen zijn oogleden en zijn oog naar beneden schenen te glijden, zag hij steeds weer het gebruinde gezichtje van Lena boven die donkere jurk en de twee grijze Duitsers bij de piano.

„Slet!”, mompelde hij weer, „Slet!”

Toen hij in het schuurtje kwam vond hij daar Marina. Zij had haar gezicht in haar handen verborgen en haar gebogen hoofd was geheel in de donzige wolk van haar weelderig haar gehuld. De drie anderen stonden om haar heen.

De adjudant met de lange benen wilde tijdens de afwezigheid van de generaal verfrissing zoeken in een koude afwassing en beval Marina een emmer water en een kan te brengen. Toen Marina even later met de emmer en de kan in haar handen de eetkamer binnenkwam, stond de adjudant volkomen naakt voor haar. Hij was lang en wit, „net een wurm” vertelde Marina huilend. Hij stond in de verste hoek van de kamer, bij de divan en zij zag hem niet direct toen zij binnenkwam. Plotseling stond hij vlak naast haar, bijna tegen haar aan. Hij keek haar nieuwsgierig, verachtelijk en onbeschaamd aan. Zij was zo bevangen door schrik en walging, dat zij emmer en kan uit haar handen liet vallen. De emmer kantelde en het water liep over de vloer. Toen was zij naar het schuurtje gevlucht.

Nu wachtten zij allen op de gevolgen van haar onvoorzichtigheid.

„Wat zit je toch te grienen?”, vroeg Oleg ruw. „Dacht je soms, dat hij wat van je wou? Hij is hier de baas en hij zal je heus niet sparen. Hij zou er de oppasser nog bij halen ook, als hij hulp nodig had. Maar hij wou zich alleen maar wassen. En hij stond gewoon in zijn nakende niks voor je, omdat het helemaal niet in zijn hoofd is opgekomen, dat hij je daarmee zou hinderen. Wij zijn voor dat vee immers erger dan wilden! Je moet nog dankjewel zeggen, dat ze niet voor je ogen staan te pissen en te poepen, zoals de heren front-soldaten en officieren dat doen als ze ergens ingekwartierd zijn. Die gaan gewoon hun gang waar onze mensen bij staan en ze vinden het nog doodgewoon ook. Hoe heb ik die vuile opscheppersbende genoemd? Vee? Ze zijn erger, miskramen

zijn ze, miskramen en degeneré's", riep hij verbitterd. „En dat jij daar zit te huilen en dat jullie hier om haar heen staan te jammeren van ach en wee, dat is beledigend en vernederend. We moeten die miskramen verachten zolang we ze nog niet kunnen verslaan en voor ons laten kruipen. Ja, verachten moeten we ze, niet ons verlagen tot geklaag en ouwewijvengejammer. Ze krijgen nog wel wat ze toekomt”

Woedend liep hij het schuurtje uit. Hoe pijnlijk trof hem steeds weer die aanblik van de kale tuintjes, die er uitzagen of zij naakt waren en van de Duitsers die er in rondwandelden!

Elena Nikolajefna kwam hem achterna.

„Ik was al ongerust, omdat je zo lang wegbleef. Hoe is het met Lenotsjka?", vroeg ze, haar zoon vorsend en oplettend in het sombere gezicht kijkend.

Olegs lippen trilden als was hij een groot kind.

„De slet.... Ik wil haar naam nooit meer horen”.

En zoals altijd vertelde hij zijn moeder, zonder het zelf te merken, alles wat hij in Lena's woning had gezien en hoe hij was opgetreden.

„Ja, wat dacht je dan....!", riep hij uit.

„Je moet je niet zo teleurgesteld voelen", zei Elena warm.

„Je windt je alleen maar zo op omdat je teleurgesteld bent en spijt hebt....dat moet je niet doen. Als zij nu zoiets doet, betekent dat, dat ze nooit zo geweest is als.... wij gedacht hebben". Zij had willen zeggen „als jij gedacht hebt", maar ze besloot te zeggen „wij". „Maar dat zegt alleen iets slechts over haar, niet over ons...."

De grote, zomerse maan hing laag aan de Zuidelijke hemel. Oleg en Nikolajewitsj gingen niet naar bed en zaten zwijgend bij de openstaande deur van het schuurtje naar buiten te kijken.

Met wijd opengesperde ogen keek Oleg naar de grote stralenkrans van de volle maan, die daar in de donkerblauwe hemel hing en een zilveren glans legde op de daken, op de schouder van de Duitse schildwacht, op de koolbladeren en op de pompoenen in het moestuintje. Oleg keek naar de maan of hij hem voor het eerst in zijn leven zag. Hij was gewend aan het leven in een klein stadje midden in de steppe, waar iedereen wist wat er in de grond en aan de hemel gebeurde. En nu was alles aan hem voorbij gegaan: hoe de jonge maan groeide en groeide, een halve maan werd en eindelijk als een volle, lichtende schijf aan de hemel stond. Wie

weet of dit gelukkige leven van het vrije en volledige éénzijn met al wat goed en schoon is ooit terug zal komen?

Generaal baron von Wentzel en zijn adjudant liepen op hun krakende laarzen zwijgend het huis in. Iedereen sliep. Alleen de schildwacht liep langs het huis heen en weer. Ook Nikolai Nikolajewitsj stond op om te gaan slapen. En Oleg bleef met de glans van het zachte maanlicht in zijn grote kinderogen bij de openstaande deur zitten.

Plotseling hoorde hij achter zich, achter het plankenmuurtje van de schuur, dat aan de tuin van de Saplins grensde, iets ritselen.

„Oleg....slaap je? Word eens wakker“, fluisterde iemand door de reten van de planken.

Met snelle bewegingen kroop Oleg naar het muurtje toe.

„Wie is daar?“, fluisterde hij terug.

„Ik ben het.... Wanja.... Is jullie deur open?“

„Ik ben niet alleen en er is een schildwacht“.

„Ik ben ook niet alleen. Kun je naar ons toe sluipen?“

„Ja....“

Oleg wachtte even tot de schildwacht bij het hekje van de Saplins was en liep toen, zich tegen de wand drukkend, aan de andere kant om het schuurtje heen.

Aan de kant van het belendende tuintje, waar het schuurtje een diepe schaduw wierp, lagen drie jongens op hun buik in de wilde vermouth: Wanja Zemnoechof, Zjora Aroetjoen-jantz en een derde, evenals de twee anderen, lang-opgeschoten jongen, wiens gezicht door de klep van zijn pet aan het oog onttrokken werd.

„Verdorie, het is zo een lichte nacht dat wij bijna niet konden komen“, zei Zjora met in het maanlicht schitterende ogen. „Dit is Wolodja Osmoechin van de Worosjilofschool. Je kunt hem net zo volkomen vertrouwen als mij“, vervolgde hij, overtuigd dat hij Wolodja daarmee de beste aanbeveling had gegeven die maar mogelijk was.

Oleg ging tussen hem en Wanja in liggen.

„Ik moet zeggen, dat ik je helemaal niet verwachtte na het politieuur“, fluisterde Oleg, breed tegen Wanja glimlachend.

„Als je je aan al hun regels moet houden, verrek je nog van sjagrijn“, grinnikte Wanja terug.

„Zo, ouwe reus“, lachte Oleg, zijn vriend met zijn grote hand bij de schouder pakkend. „Heb je ze goed ondergebracht?“, fluisterde hij toen vlug, vlak bij Wanja's oor.

„Kan ik tot het licht wordt bij jullie in het schuurtje blijven?“, vroeg Wanja. „Ik ben nog helemaal niet thuis geweest en het schijnt dat daar Duitsers zitten....“

„Ik heb je toch al gezegd, dat je bij ons kunt slapen“, zei Zjora verontwaardigd.

„Het is zo verdomd ver naar jullie toe.... Jij en Wolodja vinden dit een heldere nacht, maar ik met mijn beroerde ogen breek onderweg m'n nek nog in een ouwe schacht“.

Oleg begreep dat Wanja hem alleen wilde spreken.

„Tot morgenochtend kun je blijven“, zei hij, Wanja even in zijn schouder knijpend.

„Wij hebben heel bijzonder nieuws“, fluisterde Wanja nauwelijks hoorbaar. „Wolodja heeft verbinding gekregen met een van de illegalen en hij heeft al een opdracht.... Vertel het zelf maar....“

Niets had Olegs dadendrang zo kunnen aanwakkeren als dit onverwachte opduiken van zijn makkers en Wolodja Osmoechin's verhaal. Even dacht hij zelfs, dat het niemand anders dan Walko kon zijn geweest die Osmoechin deze opdracht had gegeven. En met zijn gezicht bijna tegen dat van Wolodja aan, vroeg hij, hem vorsend in zijn smalle, donkere oogjes kijkend:

„Hoe heb je hem gevonden? Wie is het?“

„Ik mag zijn naam niet noemen“, zei Wolodja een beetje in het nauw gebracht, maar met vaste stem. „Zjora en ik willen nu op verkenning uitgaan, maar dat is natuurlijk nogal moeilijk met zijn tweeën. Tolja Orlof laat zich verontschuldigen, hij hoest weer vreselijk“, glimlachte hij.

Oleg keek enige tijd zwijgend langs hem heen.

„Ik zou jullie willen aanraden het niet vannacht te doen“ zei hij. „Je kunt wel alles zien wat er om het park heen gebeurt, maar niet wat er in het park zelf aan de hand is. Het is het beste het gewoon overdag te doen, zonder veel drukte“.

Het park was omgeven door een ijzeren hek en werd door vier straten begrensd.

Oleg, met zijn zin voor het praktische, stelde voor, dat zij morgen één voor één op verschillende tijden door een van de vier straten zouden lopen, met als enige taak zich de plaats van de luchtdoelkanonnen, schuilkelders en auto's in het geheugen te griffen.

De opgewonden energie waar de jongens zoëven nog van

popelden, werd door Oleg's voorstel wat geremd, maar er was weinig tegen zijn rustig, eenvoudig betoog in te brengen.

Is het jou wel eens overkomen, lezer, 's nachts in een dicht bos te verdwalen of alleen in een vreemd land te zijn, of zonder hulp tegenover grote gevaren te staan of tot zulk een ellende te vervallen, dat zelfs je beste vrienden zich van je afwenden of, op zoek naar iets nieuws, naar iets dat de mensen nog niet kennen, je lange tijd onbegrepen en onbekend te weten? Als je in je leven voor een van deze rampen of moeilijkheden hebt gestaan, begrijp je welk een lichtende, mannelijke vreugde, welk een onuitsprekelijk hartelijke dankbaarheid, welk een stroom van onweerstaanbare gevoelens zich van iemand meester maken, die plotseling een vriend ontmoet, wiens woord, wiens trouw, wiens manhaftigheid onveranderd zijn gebleven! Je bent niet meer alleen op de wereld, vlak naast je klopt het hart van een mens....!

Precies deze stroom van gevoelens verdrong zich in Olegs hart toen hij, met Wanja alleen gebleven, in het licht van de langzaam langs de hemel glijdende maan het rustige, geestdriftige gezicht van zijn vriend zag en hem in de van goedheid en kracht stralende, bijziende ogen keek.

„Wanja!” Oleg greep zijn vriend met zijn grote, sterke handen om de schouders en drukte hem tegen zijn borst. „Eindelijk zie ik je weer! Waar heb je zo lang gezeten? Ik ben aan het k-kniezen geslagen zonder jou, verdorie nog an toe”, riep hij stotterend en opnieuw drukte hij zijn vriend tegen zich aan.

„Laat me los, je breekt me m'n ribben, ik ben geen meisje”, lachte Wanja zachtjes, zich uit Olegs omarming bevrijdend.

„Ik wist niet, dat ze je zo aan de leiband had!”, zei Oleg schelms.

„Jou kan het natuurlijk weinig schelen”, zei Wanja verlegen, „maar kon ik ze, na alles wat er gebeurd was, soms in de steek laten zonder zeker te weten, dat ze een behoorlijk onderdak hebben en geen gevaar lopen? En daar komt nog bij dat zij een heel bijzonder meisje is. Een hart zo zuiver als goud en wat een ruime, brede opvattingen!”

De zaak was deze, dat Wanja gedurende de tijd, dat hij in Nizjne Alexandrofka vertoefde, tijd had gevonden om Klawa alles uit te leggen wat hij in de negentien jaar van zijn leven had gedacht, gevoeld en in verzen beschreven. En Klawa, dat lieve meisje, was verliefd op Wanja en luisterde zwijgend

en geduldig naar hem. Soms, als hij haar iets vroeg, knikte zij gretig van ja en was het in alles met hem eens. Zo was het niet verwonderlijk dat Wanja hoe langer hij Klawwa kende meer en meer overtuigd raakte van de breedheid van haar opvattingen.

„Zie je nu wel, d-dat je in de kooi zit“, stotterde Oleg, zijn vriend met lachende ogen aankijkend, „Word nou niet boos“, ging hij ernstiger voort, toen hij zag dat zijn toon Wanja onaangenaam aandeed. „Ik klets maar een beetje onzin, ik ben werkelijk blij, dat je gelukkig bent. Ja, daar ben ik blij om“, zei hij vol gevoel en die lange rimpels kwamen weer in zijn voorhoofd terwijl hij even langs Wanja heen de duisternis in tuurde.

„Zeg nou eens eerlijk of het Walko was, die Wolodja die opdracht heeft gegeven“, vroeg hij even later.

„Ik geloof van niet“.

„Ik maak me ongerust over hem“, zei Oleg. „Enfin, ga maar mee naar de schuur....“

Zij maakten de deur achter zich dicht en gingen zonder zich uit te kleden naast elkaar op de smalle brits liggen. Daar lagen zij nog lange tijd samen te fluisteren. Het leek in het donker of er geen Duitse schildwacht vlakbij heen en weer liep, of er in de hele omgeving geen Duitser meer te bekennen was. Voor de zoveelste keer zeiden zij tegen elkaar: „Nou is het mooi geweest, ik ga een uurtje slapen....“ en dan begon het gesprek weer opnieuw.

Oleg werd pas wakker toen oom Kolja hem bij zijn schouder heen en weer schudde. Zemnoechnof was al weg.

„Waarom slaap jij met je kleren aan?“, vroeg oom Kolja met een nauw merkbaar lachje in zijn ogen....

„En de slaap overmande de held....“, citeerde Oleg vrolijk terwijl hij zich uitstrekte.

„Ja, die helden toch, hè? Ik heb jullie hele vergadering achter het schuurtje kunnen horen en bovendien nog wat je hier met Zemnoechnof hebt gesmoesd....“

„G-gehoord? H-heb je het gehoord?“, Oleg keek hem met zijn slaperige ogen beduusd aan. „Waarom heb je ons dan geen teken gegeven, dat je niet sliep?“

„Ik wou jullie niet storen....“

„Dat had ik niet van je gedacht!“

„Je had zo een boel niet van me gedacht“, zei Nikolai Nikolajewitsj met zijn temerige stem.... „Wist je bijvoor-

beeld, dat ik hier, onder de vloer waar de moffen iedere dag overheenlopen, een radiotoestel heb zitten?"

Olegs gezicht werd dom van verwondering.

„W-wat? Heb je dat niet ingeleverd?"

„Nee".

„Dan heb je hem dus indertijd ook voor onze sowjetregering verborgen gehouden?"

„Precies".

„Nee Kolja, w-werkelijk.... Ik wist niet, dat je zo een linke schooier was", zei Oleg, niet wetend of hij moest lachen of kwaad worden.

„Ten eerste heb ik dat toestel gekregen als premie voor mijn goede werken", zei oom Kolja. „En ten tweede is het een buitenlands, zevenlamps geval...."

„Maar onze regering heeft toch beloofd ze terug te geven!"

„Beloofd hebben ze het, ja. Maar als ik het toen ingeleverd had, zou hij nu van de Duitsers zijn en niet bij ons onder de vloer zitten. En toen ik je vannacht zo hoorde, begreep ik dat hij ons nog best van pas komt. Waaruit dus volgt, dat ik volkomen gelijk heb gehad", besloot oom Kolja met een ernstig gezicht.

„Toch ben je een reuzevent, Kolja. Vooruit, we gaan ons wassen en dan spelen we een partijtje schaak tot we gaan ontbijten.... We zitten onder de moffen en werken heeft toch geen zin", zei Oleg in de beste stemming.

Op dat ogenblik hoorden zij een heldere meisjesstem die zo luid dat het over het hele plaatsje te horen was, vroeg:

„Luister eens, stommeling, woont hier Oleg Kosjewoi?"

„Was sagst du? Ich verstehe nicht", antwoordde de schildwacht bij het stoepje.

„Zie je wel, Ninotsjka, wat een klungel van een vent dat is? Geen woord Russisch verstaat-ie. Vooruit, laat ons door of roep anders een gewoon mens, een Rus", zei de heldere meisjesstem.

Ook Kolja en Oleg staken verwonderd hun hoofden uit de deur van het schuurtje en keken rond.

Vlak voor de lichtelijk van zijn stuk gebrachte schildwacht stonden twee meisjes bij het stoepje. Het meisje dat met de Duitser sprak, zag er zo fleurig uit dat Oleg en Nikolai Nikolajewitsj hun blikken voornamelijk op haar richtten. Het fleurige van haar verschijning vond zijn oorzaak in de buitengewoon felle kleuren van haar fladderend zomerjurkje: het

hemelsblauwe crêpe-de-chine was bestikt met rode lapjes die kersen moesten voorstellen en donkergroene erwtjes, terwijl daar tussendoor nog gele en lila figuurtjes gestrooid waren. De ochtendzon scheen in haar haren die van voren in een grote gouden lok waren gelegd en die op zij en van achteren in kunstige, waarschijnlijk met veel zorg tussen twee spiegels uitgedachte krullen om haar schouders en hals vielen. En het lichte jurkje lag zo soepel om haar taille en golfde zo luchtig om haar, in prachtige vleeskleurige kousen gestoken benen, dat van het hele meisje iets bijzonder natuurlijk, levendigs, bewegelijks en luchtigs uitging.

Op het moment dat Oleg en Nikolai Nikolajewitsj uit het schuurtje keken, deed het meisje een poging het stoepje op te lopen, maar de schildwacht nam zijn automatisch geweer in zijn ene hand en versperde haar met de andere de weg.

Zonder zich een ogenblik te bedenken, sloeg het meisje met haar witte handje achteloos de vieze vingers van de Duitser weg, liep vlug het stoepje op en zei, zich tot haar vriendin wendend: „Kom dan, Ninotsjka”.

De vriendin aarzelde. De schildwacht sprong het stoepje op en ging met uitgestrekte armen voor de deur staan. Het geweer hing aan een leren riem om zijn dikke hals. Op zijn ongeschoren gezicht lag een starre grijns, dom-verwaand omdat hij zijn plicht had gedaan en kruiperig omdat hij begreep, dat alleen een meisje dat daartoe het recht had, hem zo kon behandelen.

„Ik ben Kosjewoi, komt U maar even hier naar toe”, zei Oleg, uit het schuurtje stappend.

Met een vlugge beweging wendde het meisje haar hoofd naar de kant waar Oleg stond, keek hem heel even met half-dichtgeknepen, blauwe ogen aan en bijna tegelijkertijd klikten haar hoge hakjes het stoepje af.

Oleg wachtte haar af, met zijn lange armen slap langs zijn lichaam en hij ontmoette haar ogen met een naïef-vragende, goedge uitdrukking, alsof hij zeggen wou: „Hier ben ik, Oleg Kosjewoi.... Maar wie bent U? Als U mij nodig hebt voor iets goeds, dan sta ik tot Uw beschikking en als U komt voor iets slechts, waarom hebt U mij daar dan voor uitgezocht?”

Het meisje liep op hem toe en keek hem aan of zij zijn gezicht met een foto wilde vergelijken. Het andere meisje, waar Oleg nog steeds geen aandacht aan had besteed, kwam achter haar vriendin aan en bleef iets ter zijde staan.

„Juist, dat is hij, Oleg....” zei het eerste meisje tevreden, alsof zij voor zichzelf wilde bevestigen dat zij zich niet vergiste. „Wij moeten eens onder vier ogen praten”, ging zij voort en ze gaf Oleg een nauw merkbaar knipoogje.

Opgewonden en beduusd liet Oleg de twee meisjes het schuurtje ingaan. Het meisje in het lichte jurkje keek oom Kolja oplettend aan en richtte toen haar verwonderd-vragende blik weer op Oleg.

„U kunt in zijn tegenwoordigheid spreken, alsof wij alleen waren”, zei Oleg.

„Nee, dat kan niet. Het gaat over liefdesaangelegenheden, nietwaar Ninotsjka”, antwoordde zij, zich met een vluchtig glimlachje tot haar vriendin wendend. Oleg en Kolja keken nu ook naar het andere meisje.

Zij had een krachtig, door de zon gebruind gelaat, haar tot de elleboog ontblote armen waren bijna zwart verbrand. Zware, lange krullen omlijstten, als uit brons gegoten, haar gezicht en vielen op haar schouders. En op haar brede gezicht lag ergens in de volle lippen, de ronde kin, de zachte lijnen van haar onopvallende neus, een uitdrukking van zeldzame ongekunsteldheid en eenvoud terwijl haar gewelfde voorhoofd, haar lange, gebogen wenkbrauwen en de ver uit elkaar staande, drieste, bruine ogen van uitdagende kracht, hartstocht en vermetelheid spraken.

Olegs ogen bleven onwillekeurig op haar gericht; gedurende de gehele rest van het gesprek voelde hij haar aanwezigheid en hij begon te stotteren.

Het meisje met de blauwe ogen wachtte tot de stappen van oom Kolja zich over het plaatsje hadden verwijderd, bracht toen haar gezicht vlak bij dat van Oleg en zei:

„Ik kom van oom Andrei....”

„U durft heel wat.... Zoals U die Duitser....”, zei Oleg na een korte stilte.

„Ach wat, die moffen vinden het nog prettig ook als je ze slaat”, lachte zij.

„En.... hoe is Uw naam?”

„Ljoebka”, zei het meisje in het lichte crêpe-de-chine jurkje.

XXII.

Ljoebof Sjeftzowa behoorde tot de groep komsomoltzen en komsomolka's, die in het begin van het jaar ter beschikking waren gesteld van de staf der partisanenafdeling, die hen voor werk in de rug van de vijand nodig had.

Zij had de school voor Rode-Kruiszuster doorlopen en maakte reeds alles in orde om naar het front te gaan, toen ze werd overgeplaatst naar een cursus voor marconisten in Worosjilofgrad.

Op bevel van de staf hield zij dat voor haar ouders en kameraden geheim en ze schreef naar huis dat zij nog steeds op de Rode Kruis-school was. Het beviel haar uitstekend dat haar leven nu omgeven was door een sluier van geheimzinnigheid. Nu was zij „Ljoebka-van-'t-toneel, houdt haar mond, maar weet heel veel“, dat was een nieuwe rol die zij zichzelf voorspeelde, zoals ze haar leven lang zichzelf in een of andere rol had voorgespeeld.

Toen zij nog een heel klein meisje was, was zij dokter. Ze gooide al haar poppen het raam uit en kwam dan bedrijvig aantrippelen met een kistje waar een rood kruis op geschilderd was en waar zij allerlei verbandjes en plukjes watten in bewaarde, een blond, mollig meisje met blauwe ogen en kuiltjes in haar wangen. Zij verbond haar vader en moeder, al haar kennissen, grote mensen en kinderen en alle honden en katten uit de buurt. Op een dag klom een jongen over de schutting van haar tuintje. Hij was blootsvoets en toen hij naar beneden sprong haalde hij zijn voet open aan een scherf van een wijnfles. De jongen kwam uit een ander deel van de stad, zij kende hem niet en geen van de grote mensen was thuis om hem te helpen. Toen waste de zesjarige Ljoebka de wond schoon, goot er jodium op en legde een verband aan. De jongen heette Serjozjka en zijn achternaam was Lewasjof. Maar hij toonde noch belangstelling voor Ljoebka, noch

dankbaarheid. Hij kwam ook nooit meer in die tuin, want hij verachtte meisjes.

Toen zij naar school ging, leerde zij zo gemakkelijk en luchtig, dat het leek of zij niet echt leerde, maar voor leerling speelde. Zij wilde echter allang geen dokter of leerling of ingenieur meer zijn, zij was nu een goed huismoeder. En wat zij ook aanpakte, of zij de vloer schrobde of koekjes bakte, het ging haar allemaal op de een of andere manier beter, handiger en gemakkelijker af dan haar moeder. Overigens wilde ze ook Tsjapajef*) zijn, Tsjapajef zelf en niet mitrail-leuze-Anka**), want, zo bleek mettertijd, ook zij minachtte meisjes. Zij schilderde zich met een zwartgebrande kurk een snor à-la-Tsjapajef en vocht met de jongens uit de buurt tot zij ze op de grond had. Maar toen zij een beetje ouder werd ging zij van dansen houden, Russische en buitenlandse zaal-dansen en volksdansen uit de Oekraïne en de Kaukasus. Bovendien bleek zij een mooie stem te hebben en het was nu zonneklaar dat zij actrice zou worden. Zij trad in clubs en in de openlucht op en toen de oorlog uitgebroken was, zong en danste zij met bijzonder veel plezier voor de soldaten. Maar zij was in het geheel geen actrice, zij speelde er alleen maar voor, zij wist eenvoudig niet wat zij wilde.

In haar hart speelde en zong aldoor iets kleurigs en lichts, zij wist zelf niet wat, en soms laaide dat iets op als een verterend vuur. Ergens binnen in haar leefde een duiveltje dat haar niet met rust liet, zij werd gekweld door eerezucht en een hartstochtelijke neiging tot zelfopoffering, door een ongeremde vermetelheid en een gevoel van kinderlijk, schaterend geluk. Steeds werd zij voortgedreven naar iets verders en hogers, alsof zij altijd weer iets nieuws moest vinden en altijd naar iets onbereikbaars moest streven. Nu fantaseerde zij weer over haar heldendaden aan het front: ze zou vliegenierster worden of, als het niet anders kon, Rode Kruiszuster. Zij werd echter marconiste-verkenster in de rug van de vijand en dat was, natuurlijk, het mooiste van alles.

Een grappig toeval wilde dat zij op de marconisten-cursus diezelfde Serjozjka Lewasjof ontmoette die zij vroeger eens aan zijn voet verbonden had en die haar toen zo achteloos had behandeld. Nu had zij de kans hem dat betaald te zetten.

*) Een der helden uit de burgeroorlog, een dier doldrieste aanvoerders wiens heldendaden sterk op de verbeelding der Sovjet-jeugd werkten.

**) Mitrailleur-Anka een vrouwelijke luitenant van Tsjapajef. N. v. d. V.

want hij werd ogenblikkelijk verliefd op haar en zij, hoewel hij een mooie mond had en een aardige kerel was, natuurlijk niet op hem.

Hij kon helemaal niet flirten en zat haar maar zwijgend en onderdanig aan te kijken, zo af en toe even met zijn brede schouders schokkend. En zij kon hem uitlachen en kwellen zoveel zij maar wilde.

Gedurende de cursus was het al verschillende keren voorgekomen dat een leerling plotseling niet meer aan de lessen deelnam. Allen wisten wat dat betekende: hij was vóór zijn tijd opgeroepen en naar het bezette gebied gestuurd.

Het was een zwoele zomeravond; het park herademde na de verstikkende hitte van de dag, de acacia's bloeiden, men werd haast bedwelmd door hun geur. Ljoebka, die er van hield veel mensen om zich heen te hebben, wilde Serjozjka steeds weer naar een bioscoop slepen of naar de pantoffel-parade door de Leninstraat. Maar hij verzette zich.

„Kijk nou eens om je heen, hoe mooi het hier is. Vind je het hier werkelijk niet prettig?” En zijn niet-begrijpende ogen glansden sterker dan anders in het schemerdonker van het laantje. Zij maakten nog een rondje door het park en nóg een en Ljoebka vond de zwijgzame Serjozjka vreselijk vervelend. En hij was nog ongehoorzaam bovendien.

Op dat ogenblik zwermde een troep lachende en schreeuwende jongens en meisjes het park in. Een van hen was Borka Doebinski, een jongen van de cursus, die Ljoebka ook niet onverschillig was en haar altijd amuseerde met zijn dwaze: „Bekijk het nu eens van het standpunt van een tramconducteur”.

„Borka!”, riep zij.

Direct herkende hij haar stem en liep druk grapjes makend naar haar toe.

„Met wie ben je hier?”, vroeg Ljoebka.

„Oh, met de lui van de typografische afdeling. Zal ik je even voorstellen?”

„Natuurlijk”, zei Ljoebka.

De kennismaking nam niet veel tijd in beslag en Ljoebka sleepte het hele gezelschap mee naar de Leninstraat. Maar Serjozjka zei, dat hij niet mee kon. Ljoebka dacht dat hij kwaad was en stak dus opzichtig — Serjozjka moest onder de duim gehouden worden! — haar arm door die van Borka en allerlei dwaze capriolen makend liepen zij lachend het

park uit. Alleen haar lichte jurkje schemerde nog even tussen de bomen.

De volgende ochtend miste zij Serjozjka aan het ontbijt. Hij kwam ook niet op de lessen, noch bij de lunch, noch bij het avondeten en het had weinig zin om te gaan vragen waar hij was.

Natuurlijk dacht ze helemaal niet meer over wat er gisteravond in het park was gebeurd. Maar tegen de avond begon ze naar huis te verlangen. Ze dacht opeens aan haar vader en moeder en het scheen haar of zij hen nooit meer zou zien. Stilletjes lag zij op haar bed in haar kamer van het gemeenschapshuis, die zij met vijf vriendinnen deelde. De anderen sliepen al, het verduisteringsgordijn was opgehaald, het maanlicht stroomde door het openstaande venster en Ljoebka werd heel treurig.

En de volgende dag was zij Sergei Lewasjof zo grondig vergeten of hij nooit had bestaan.

De 6e Juli werd Ljoebka bij de partisanen-staf geroepen waar men haar vertelde dat het niet te best ging aan het front en dat de school werd geëvacueerd. Zij, Ljoebka, bleef ter beschikking van de staf en zij moest maar naar huis gaan, naar Krasnodon en wachten tot zij een oproep kreeg. Als de Duitsers kwamen, moest zij zich zo gedragen dat er geen enkele verdenking op haar kon vallen. Men gaf haar een adres aan de Kamenni-weg in Worosjilofgrad, waar zij voor haar vertrek nog even naar toe moest om kennis te maken met de vrouw des huizes. Ljoebka ging naar de Kamenni-weg en stelde zich voor. Daarna pakte zij haar koffer, ging naar de dichtstbijzijnde grote weg en de eerste de beste vrachtwagen die naar Krasnodon ging, stopte om dat pittige, blonde ding mee te nemen.

Toen Walko afscheid had genomen van zijn reisgenoten, bleef hij de hele dag ergens in de steppe liggen en pas tegen de avond liep hij door het ravijn naar Sjanghai en van daar door allerlei steegjes en sloppen naar de straten die om mijn No. 1-bis lagen. Hij kende de stad waar hij was opgegroeid op zijn duimpje.

Hij vreesde dat er Duitsers bij de Sjeftzofs waren ingekwartierd en sloop aan de achterkant van het huis door de haag. Vlug stak hij het plaatsje over en verschool zich achter een

uitbouwseltje, in de hoop dat er wel iemand naar buiten zou komen. Het duurde vrij lang en hij begon net zijn geduld te verliezen, toen hij de deur open hoorde gaan en een vrouw met een emmer in haar hand hem rustig voorbij liep. Hij herkende de vrouw van Sjeftzof, Efrosinja Mironofna, en liep op haar toe.

„Goeie God, wie is daar”, schrok zij.

Walko bracht zijn donkere, al met een stoppelbaard omgeven gezicht vlak bij het hare en zij herkende hem direct.

„U hier....? Waar is....”, begon zij. Als het diffuse maanlicht door de dunne, grijze nevel had kunnen dringen, had hij gezien hoe dodelijk bleek zij werd.

„Wacht U even....U moet mijn achternaam maar vergeten. Noem me gewoon oompje Andrei. Heeft U Duitsers in huis? Nee? Laten we dan binnen gaan”, zei Walko schor, terneergedrukt door wat hij haar moest gaan vertellen.

Ljoebka, niet de opgemaakte Ljoebka met haar lichte jurkje en hooggehakte schoentjes die hij altijd op het podium in de club zag, maar nu een eenvoudig, huiselijk meisje op blote voeten en met een goedkoop blousje aan, stond op van het bed waarop zij zat te naaien en ging hem tegemoet. Haar gouden haar hing vrij en los over haar schouders, de half-dichtgeknepen ogen die, in het licht van de boven de tafel hangende mijnwerkerslamp haast donker leken, keken Walko zonder verwondering aan.

Hij hield die blik niet uit en keek verward de kamer rond. Zijn blik bleef hangen op een prentbriefkaart die boven het hoofdeinde van een bed aan de muur geprikt was. Het was een portret van Hitler.

„Daar moet U niets slechts van denken, kameraad Walko”, zei Ljoebka's moeder.

„Oompje Andrei”, verbeterde Walko haar.

„O, ja oompje Andrei”, zei zij zonder te glimlachen. Ook Ljoebka keek naar het portret en haalde toen verachtelijk haar schouders op.

„Die heeft een Duitse officier hier opgehangen”, legde Efrosinja Mironofna uit. „Al die tijd hebben hier twee Duitse officieren gewoond. Ze zijn gisteren pas weggegaan, naar Nowotsjerkassk. Zodra ze binnen kwamen, begonnen ze haar aan te halen — „Roesskaja, schön, mooi. Blond” — en lachen en aldor maar chocola en koekjes aanbieden. Ik kijk even om en zie, dat die duivelse meid het nog aanneemt ook en

tegelijkertijd trekt ze haar neus op en snauwt ze af. Dan lacht ze weer en begint meteen weer bokkig te doen, aldoor hetzelfde spelletje", zei Efrosinja, met een milde veroordeling aan het adres van haar dochter in haar stem en in het volste vertrouwen dat Walko er niets kwaads achter zou zoeken.

"Speel niet met vuur, zei ik tegen haar, maar zij antwoordt „het moet". Het moet, ja-ja, zo een spelletje moet vooral gespeeld worden!" herhaalde zij. „En stel U voor kameraad Walko...."

"Oompje Andrei", verbeterde Walko weer.

"Oom Andrei.... Ze heeft me verboden te zeggen dat ik haar moeder ben en ze heeft zich voor actrice uitgegeven en mij voor haar huishoudster. „Mijn ouders", heeft ze gezegd, „waren industriëlen, ze hadden grote mijnen en toen hebben de sowjets hen naar Siberië gestuurd". Begrijpt U nou hoe ze daar aan komt?"

"Ja, hoe komt ze eraan", zei Walko, Ljoebka oplettend aankijkend. Zij stond met haar naaiwerk in de hand voor hem en zag hem met een vaag glimlachje aan.

"De officier die in dat bed daar sliep — het is het hare en wij sliepen met z'n tweeën in de kamer hiernaast — begon zijn koffer uit te pakken, hij zal wat ondergoed nodig gehad hebben", vervolgde Efrosinja Mironofna. „Hij vond dat portretje en spelde het aan de muur. En zij — stel U voor, kameraad Walko — rent op hem af en.... rats, het portret eraf. „Dit is mijn bed", zegt ze, „en niet het Uwe. Ik wil Hitler niet boven mijn bed hebben hangen". Ik dacht dat hij haar op de plaats dood zou schieten, maar hij pakte haar bij haar arm, draait haar om, neemt haar het portret weer af en hangt het weer aan de muur. De andere officier stond er bij te lachen, dat de ruiten ervan rinkelden „Aha", zegt hij, „Russisch meisje, slecht". Ik kijk haar aan, ze was werkelijk helemaal rood van woede. Ze rende naar onze kamer dat haar rok achter haar aan wapperde. En wat denkt U? Ze komt weer teruggerend.... met een portret van Stalin in haar handen. Ze had de punaises ook meegenomen en ging naar de andere muur. Daar hing ze het portret van Stalin op en ging er met gebalde vuisten onder staan. Ik bestierf het haast van angst. Waarachtig, ze moeten haar wel erg aardig gevonden hebben of anders waren ze te stom om voor de duvel te dansen, want ze stonden alleen maar te kijken en een van de twee riep „Stalin schlecht!" En zij stampet op de grond en roept

„Niet waar. Stalin is goed.... Jullie Hitler, dat is een schoft en een bloedzuiger, verzuipen moesten ze hem!“ En nog veel meer erge dingen. Ik dacht, dadelijk trekt-ie zijn revolver en schiet haar dood.... Ze gaf ze ook geen kans het portret van Stalin weg te halen....Ik heb het er zelf afgehaald en toen heb ik het in een la verstopt. En toen ze weg waren, vond ze niet goed dat ik Hitler van de muur nam. „Laat maar hangen“, zei ze, „dan heeft-ie wat hem toekomt....“

Ljoebka's moeder was nog niet zo oud, maar zoals bij veel vrouwen uit het volk die met moeite gebaard hebben, waren haar heupen en lendenen breed en uitgezakt en om haar enkels zaten kleine vetkussentjes. Met zachte stem vertelde zij Walko het hele voorval met de portretten en ondertussen keek zij hem met een schuchtere, haast smekende blik aan. Maar hij ontweek haar ogen. Zij praatte, praatte steeds maar door, als om het moment waarop hij haar zou zeggen wat zij vreesde te horen, uit te stellen. Maar nu had zij alles verteld en keek Walko zenuwachtig en vol ongeruste afwachting aan.

„Heeft U misschien nog het een of andere kledingstuk voor mij over, Efrosinja Mironofna?“, vroeg hij schor. „Ik voel me niet erg op mijn gemak in dit jasje en die pofbroek. Ze zien direct, dat ik een nogal hoge baan heb“, glimlachte hij.

Er lag iets in zijn stem dat Efrosinja Mironofna deed verbleken en Ljoebka liet haar handen, die nog steeds het naaiwerk vasthielden, slap langs haar lichaam vallen.

„Wat is er met hem gebeurd?“, vroeg de moeder nauwelijks hoorbaar.

„Efrosinja Mironofna en jij ook, Ljoebka“, zei Walko met zachte, vaste stem, „ik heb nooit gedacht, dat ik het nog eens op mij zou moeten nemen, jullie een slecht bericht te komen brengen, maar ik wil jullie niets wijs maken en ik kan jullie ook niet troosten. Uw man en jouw vader, Ljoebka, mijn vriend, een betere was er niet, Grigori Iljitsj is overleden. Hij werd gedood door een bom die die vervloekte beulen op een groep vredige burgers hebben laten vallen.... Moge zijn herinnering en roem eeuwig in het hart van onze mensen blijven leven....“

De vrouw bracht stil de slip van haar hoofddoek naar haar ogen en begon zachtjes te huilen. Ljoebka werd lijkleek, haar gezicht werd star en stijf alsof het bevroren was. Zo bleef ze even staan en viel toen met een doffe bons neer.

Walko greep haar onder de oksels en legde haar op bed.

Afgaande op Ljoebka's karakter verwachtte hij een uitbarsting van verdriet en woede met snikken en tranen en dan zou zij misschien wat gekalmeerd zijn. Maar zij lag onbeweeglijk op bed, zwijgend, met een bleek, verstard gezicht en om de treurig hangende hoeken van haar mond verscheen dezelfde bittere trek als bij haar moeder.

De moeder uitte haar verdriet natuurlijk, stil en vanuit de diepte van haar hart. De tranen rolden als vanzelf uit haar ogen en als zij over haar lippen en kin liepen, veegde zij ze met de slip van haar hoofddoek of de rug van haar hand af. Maar juist omdat haar smart zo natuurlijk was, bleef zij uit macht der gewoonte alles doen wat een huismoeder doet als zij een gast heeft. Zij gaf Walko een handdoek en zeep, stak een petroleumlampje voor hem aan en haalde uit een koffer een oud overhemd, een jas en een broek, die haar man altijd droeg als hij thuis was.

Walko nam het petroleumlampje op en ging naar de andere kamer om zich te verkleden. De kleren zaten hem een beetje krap, maar hij voelde zich toch vrijer toen hij ze had aange trokken. Nu zag hij eruit als een arbeider, een uit velen.

Hij begon de bijzonderheden van Grigori Iljitsj' dood te verhalen, wetend hoe in al hun verschrikking toch alleen die bittere details de twee vrouwen nu een wrede, kwellende troost konden geven.

Hoe opgewonden en bekommerd hij ook was, toch at hij stevig en dronk een volle karaf wodka leeg. Hij had de hele dag nog niet gegeten en was erg moe, maar hij hief Ljoebka van het bed om met haar over het werk te spreken.

Zij gingen samen naar de belendende kamer.

„Jij moest van de onzen hier blijven voor het illegale werk, dat is direct te merken”, zei hij, terwijl hij deed of hij niet zag hoe afwerend haar gezicht opeens werd. „Spaar je de moeite”, ging hij voort, zijn zware hand opheffend toen zij probeerde hem tegen te spreken. „Wie je gezegd heeft dat je hier moest blijven en waarvoor, wil ik niet weten. Je hoeft daarover niets te bevestigen of te ontkennen. Ik vraag je alleen mij te willen helpen. En ik zal jou ook wel van dienst kunnen zijn”.

En hij vroeg haar of zij hem ergens voor een etmaal kon verschuilen en in contact brengen met Kondratowitsj, dezelfde waarmee hij mijn No. 1-bis had opgeblazen.

Ljoebka keek Walko verwonderd in het gebruinde gelaat.

Zij had altijd geweten dat hij een groot en intelligent man was. Hoewel hij met haar vader op voet van volkomen gelijkheid bevriend was, had zij toch altijd het gevoel gehad, dat hij ergens in de hoogte troonde en zij van heel diep naar hem opkeek. En nu had hij haar weer verslagen met zijn scherpzinnigheid.

Zij bracht hem naar de hooizolder in de schuur van de burenen die een paar geiten hielden; die burenen waren geëvacueerd en de geiten waren door de Duitsers opgegeten.

Walko viel als een blok in slaap.

Maar Ljoebka en haar moeder lagen samen in moeders bed en huilden tot het buiten bijna weer licht werd.

De moeder schreide omdat haar leven, dat vanaf haar jeugd steeds met dat van Grigori Iljitsj verbonden was geweest nu ook beëindigd was. En zij dacht aan dat leven terug vanaf de tijd dat zij in Tzaritzyn als dienstbode werkte en Grigori Iljitsj als jong matroos op een stoomboot langs de Wolga voer. Zij herinnerde zich, hoe zij elkaar dan op de zonovergoten kade ontmoetten en in het park wandelden terwijl de boot geladen werd en hoe moeilijk zij het de eerste jaren hadden, toen Grigori nog geen behoorlijk werk kon vinden. Toen gingen zij naar het Donetzbekken en daar was het in het begin ook nog moeilijk. Daarna klom Grigori Iljitsj steeds hoger op, er werd in de krant over hem geschreven, zij kregen deze woning van drie kamers en er kwam een zekere welstand in hun huisje en zij beleefden samen veel plezier van hun Ljoebka, die opgroeide als een koningskind.

Aan dit alles was nu een eind gekomen. Grigori Iljitsj was er niet meer en zij, twee hulpeloze vrouwen, bleven in de handen van de Duitsers achter. En de tranen stroomden en stroomden als vanzelf uit haar ogen.

Ljoebka fluisterde haar steeds weer met een lief, zacht stemmetje toe:

„Niet huilen, moedertje, ik heb nu toch mijn diploma? De Duitsers worden weggejaagd, de oorlog is voorbij en ik ga bij de radio werken. Dan word ik een beroemde omroepster en ze benoemen mij tot chef. Ik weet wel, dat je niet van het lawaai houdt, dat ik altijd maak, maar je komt bij mij wonen in een klein huisje, vlak bij de zender en daar is het altijd heel stil en rustig, alle deuren zijn bekleed, er kan geen enkel geluidje binnenkomen en er komen ook niet veel mensen over de vloer. Het is een heel helder en gezellig huisje en

wij wonen daar zo met z'n tweetjes. Naast de zender is een lapje grond en daar maak ik een mooi grasveldje van en als we een beetje geld hebben gaan we een prachtige kippenhok maken en dan verzorg jij de leghorns en de cochins".

Zo fantaseerde zij met gesloten ogen door, haar ene arm om de hals van haar moeder en met de andere in het donker onzichtbare gebaren makend.

Opeens werd er voorzichtig tegen het raam getikt. Ljoebka en haar moeder hoorden het tegelijkertijd en, elkaars handen loslatend en hun schreien inhoudend, luisterden zij gespannen.

"Zouden het Duitsers zijn?", fluisterde Efrosinja Mironofna gelaten.

Maar Ljoebka wist dat de Duitsers niet op die manier zouden kloppen. Zij liep vlug op haar blote voeten naar het venster en lichtte de rand van de deken die voor het raam hing een klein stukje op. De maan was al onder, maar vanuit het donkere kamertje kon zij in het tuintje drie gestalten zien staan: een man vlak bij het raam en twee vrouwen, iets verder van het huis af.

"Wat willen jullie?", vroeg zij luid door het venster heen.

De man drukte zijn gezicht tegen het glas. Ljoebka herkende hem onmiddellijk. In een warme golf steeg het bloed haar naar het hoofd. Precies op dit moment moest hij komen, hier, nu, op dit uur, in het moeilijkste ogenblik van haar leven....!

Zij wist zelf niet hoe ze zo snel bij de voordeur was en het trapje afrende. Het gebaar waarmee zij haar sterke, soepele armen om de hals van de jonge man sloeg, kwam uit het diepst van haar dankbare, ongelukkige hart en huilend, half aangekleed en warm van de treurige omhelzingen van haar moeder, drukte zij zich met haar gehele lichaam tegen hem aan.

"Vlug....Vlugger....", zei zij, toen zij zich van hem had losgemaakt en hem bij zijn arm naar het trapje trok. Toen herinnerde zij zich, dat hij niet alleen was.

"Wie heb je daar bij je?", vroeg zij, naar de twee meisjes kijkend. "Olja! Nina! Oh, lievelingen....!" en hun hoofden met haar twee armen omvattend, trok zij hen naar zich toe en bedekte hun gezichten met vurige kussen. "Hierheen, vlug", zei Ljoebka koortsachtig fluisterend.

XXIII.

Zij stonden op de drempel van de kamer en konden haast niet besluiten naar binnen te gaan, zo smerig waren zij: Sergei Lewasjof — ongeschoren, in een kleding die het midden hield tussen die van een chauffeur en van een metaalbewerker en de twee meisjes, Olja en Nina — beiden krachtig gebouwd, Nina iets forser dan Olja, beiden met gebronsde gezichten en donker haar, dat er uitzag of het met grijs stof bepoederd was, beiden in eendere donkere jurken en met plunjezakken op hun schouders.

Dit waren de nichtjes Iwantzof, die door de gelijkenis der achternamen vaak verwisseld werden met de zusjes Iwanichin, Lilia en Tonia, uit Perwomaika. Er was zelfs een gezegde dat luidde: „Als je de meisjes Iwantzof ziet en een van de twee is blond, dan zijn het de meisjes Iwanichin”. (Lilia Iwanichin, dezelfde die in het begin van de oorlog als pleegzuster naar het front ging en vermist werd, had blond haar.)

Olja en Nina Iwantzof woonden in een standaardhuisje niet ver van de Sjeftzofs en hun vaders werkten in dezelfde schacht als Grigori Iljitsj.

„Liefjes van me, waar komen jullie vandaan?”, vroeg Ljoebka, haar witte handjes in elkaar slaand. Zij vermoedde dat de nichtjes uit Nowotsjerkassk kwamen, waar Olja, de oudste van de twee, op de industrieschool was. Maar het was merkwaardig dat ook Sergei Lewasjof in Nowotsjerkassk terecht was gekomen.

„Waar we waren, daar zijn we niet meer”, zei Olja ontwijkend en toen een vluchtig glimlachje haar lippen krulde kwam haar hele gezicht met de bestofte wenkbrauwen en wimpers in een merkwaardige a-symmetrische beweging. „Weet je of er Duitsers bij ons thuis zijn?”, vroeg zij, met een snelle blik — een gewoonte die zij van haar zwerftochten had overgehouden — de kamer rondkijkend.

Ljoebka antwoordde:

„Geweest, net als bij ons. Vanmorgen zijn ze weggegaan”. Olja's gezicht vertrok zich nu tot een nog vreemdere grimas, half spottend, half verachtelijk: zij had het portret van Hitler gezien.

„Is dat, omdat je nooit kunt weten?”

„Laat hem maar rustig hangen”, zei Ljoebka. „Willen jullie niet wat eten?”

„Nee, we gaan maar naar huis, als er geen moffen zitten”

„En als ze er wel zaten, zou je nog niet bang hoeven te zijn. Er komen op het ogenblik zoveel mensen, die door de Duitsers bij de Don of de Donetz zijn ingehaald, naar huis terug. Als ze wat vragen, zeg je gewoon dat jullie in Nowotsjerkassk zijn geweest”, zei Ljoebka vlug.

„We zijn ook niet bang. We praten er ons wel uit”; antwoordde Olja ontwijkend.

Tijdens het gesprek liet Nina, de jongste, zwijgend en met iets uitdagends in haar wijd uiteenstaande ogen, haar blik beurtelings op Ljoebka en Olja rustten. En ook Sergei, die zijn door de zon verkleurde rugzak op de grond had gegooid, stond Ljoebka met een nauw merkbaar lachje in zijn ogen aan te kijken.

„Nee, ze waren niet in Nowotsjerkassk”, dacht zij.

De meisjes Iwantzof gingen naar huis. Ljoebka haalde het verduisteringsgordijn op en doofde de mijnwerkerslamp die boven de tafel hing. In de kamer werd alles grijs, de vensters, de meubels en de gezichten.

„Wil je je wassen?”

„Weet je ook of er Duitsers bij ons thuis zijn?”, vroeg Sergei terwijl zij, bedrijvig tussen de gang en de kamer heen en weer lopend, een emmer water, een kom en zeep haalde.

„Weet ik niet. Ze gaan en komen voortdurend. Gooi je jasje uit, geneer je maar niet”.

Hij was zo smerig, dat het water dat van zijn gezicht en handen droop helemaal zwart was. Maar Ljoebka vond het prettig naar zijn brede, sterke handen te kijken en naar de energieke, mannelijke bewegingen waarmee hij zijn armen inzepte en er met de holle hand water overheen schepte om ze af te spoelen. Zijn nek was verbrand, hij had grote goedgevormde oren, zijn mond had een mooie, mannelijke lijn en zijn wenkbrauwen waren geen rechte strepen, maar waren zwaar en dik bij de neuswortel — zelfs aan de bovenkant van zijn neus groeiden een paar haartjes — en liepen vandaar

dun uit tot zij, aan het einde even gebogen, overgingen in een paar scherpe rimpels. En Ljoebka vond het prettig er naar te kijken, hoe hij met zijn grote brede handen zijn gezicht waste en haar zo nu en dan even toelachte.

„Waar heb je de Iwanzofs opgepikt?“, vroeg zij.

Hij proestte, kletste zich even licht tegen de wang en antwoordde niet.

„Je bent toch naar me toe gekomen, omdat je me vertrouwt? Waarom draai je er nu dan omheen? Jij en ik, we zijn tenslotte van hetzelfde laken een pak“, zei zij zachtjes vleiend.

„Geef die handdoek eens aan.... merci“, zei hij.

Ljoebka zweeg en vroeg niets meer. Haar blauwe ogen stonden koud. Maar als tevoren verzorgde zij hem, zette thee, gaf hem te eten en schonk wodka in.

„Dat heb ik al in een paar maanden niet meer geproefd“, glimlachte hij haar toe.

Hij dronk zijn glaasje leeg en begon gulzig te eten.

Het liep al tegen de ochtend. Achter de dunne, grijze nevel werd de Oostelijke hemel steeds rosser en hier en daar verschenen een paar zachtgouden lichtstrepen.

„Ik had niet gedacht je hier te vinden. Ik ben maar op goed geluk hier naar toe gekomen.... en nu is het zo....“, dacht hij hardop.

Zijn woorden verborgen de vraag, hoe het kwam dat Ljoebka, die samen met hem de marconisten-cursus had bezocht, nog steeds thuis was. Maar Ljoebka beantwoordde die vraag niet. Zij voelde zich gekrenkt omdat hij, die haar toch goed had gekend, kon denken dat zij een onbezonnen en wispelturig kind was, terwijl zij juist zoveel verdriet had.

„Je bent hier toch niet alleen? Waar zijn je vader en moeder?“, vroeg hij.

„Kan het je werkelijk wat schelen?“, antwoordde zij koel.

„Is er iets gebeurd?“

„Eet nou maar door“, zei ze bits.

Hij keek haar even aan, schonk zich toen weer een glaasje wodka in, dronk het uit en begon weer zwijgend te eten.

„Bedankt“, zei hij, toen hij klaar was zijn mond met zijn mouw afvegend. Zij merkte dat hij wat verruwd was gedurende zijn zwerftochten. Niet die ruwheid hinderde haar echter, doch dat hij geen vertrouwen in haar stelde.

„Iets te roken is hier zeker niet te vinden“, veronderstelde hij.

„O, jawel....". Zij ging naar de keuken en kwam terug met een blad eigen-gekweekte tabak van het vorige jaar. Ieder jaar had haar vader in het tuintje wat tabak gezaaid, die hij droogde en, al naar behoefte, met behulp van een scheermes kerfde.

Zwijgend zaten zij aan de tafel, Ljoebka en Sergei die zich geheel in een dikke wolk tabaksrook had gehuld. In de kamer van Ljoebka's moeder was het stil, maar Ljoebka wist dat zij niet sliep doch lag te huilen.

„Ik merk dat er hier verdriet in huis is. Ik zie het aan je gezicht. Zoals nu ben je nog nooit geweest", zei Sergei langzaam. Zijn blik was vol warmte en zachtheid, onverwacht in dat grove, rode gezicht.

„Iedereen heeft tegenwoordig verdriet", antwoordde Ljoebka.

„Als je eens wist, hoeveel bloed ik de laatste tijd heb gezien", zei Sergei met een diepe treurigheid in zijn stem, zich geheel in tabakswalm hullend. „We werden in de buurt van Stalino met parachutes neergelaten.... hebben van hier naar daar gezworven, al onze adressen waren opgeblazen. Niet omdat iemand de boel verraden had, maar omdat de mof overal zo met de fijne kam doorheen geweest was — bij duizenden, schuldig en onschuldig door elkaar — dat iedereen, die ook maar heel even onder verdenking stond, werd opgepikt. In de mijnen hebben ze hele gangen met de lijken volgestopt", vervolgde hij opgewonden. „Mijn maat hebben ze zijn handen afgeslagen en de tong uit zijn mond gerukt en ik was er ook aan gegaan, als ik niet toevallig in Stalino Nina tegen was gekomen. Zij en Olja waren al koeriersters toen het districtsbestuur van Stalino nog in Krasnodon zat en zij waren al voor de tweede keer in de stad. Toen werd opeens bekend dat de Duitsers al aan de Don stonden. Ze zagen in, de meisjes, dat degene, die ze naar Stalino had gestuurd al niet meer in Krasnodon was en ik had op mijn berichten ook al geen antwoord meer gekregen. Toen heb ik mijn zendertje bij het ondergrondse districtsbestuur afgegeven — aan hun marconist — en we besloten maar weer naar huis te gaan. Ik was zo ongerust over je", kwam het opeens uit het diepst van zijn hart. „Wat moet er van je worden, dacht ik, als ze je, net als ons, in de rug van de vijand hadden neergelaten en je helemaal alleen was? Als je eens niet alleen maar ergens rondzwierf, maar de moffen je ergens in een folterkamer je hart uit je lijf scheurden?", zei hij dof. Hij probeerde zich te

beheersen en zijn blik was nu niet meer warm en teer, maar geladen met een gloeiende hartstocht.

„Serjozjka“, zei zij, „Serjozjka....“ en liet haar hoofd op haar armen vallen.

Met zijn grote, zwaargeaderde hand streek hij even voorzichtig over haar haar.

„Ze hebben me hier gelaten, je begrijpt zelf wel waarom.... Ik moest op orders wachten en nu is er al bijna een maand voorbij en er komt maar niets en niemand“, zei zij zachtjes zonder haar hoofd op te heffen. „De Duitse officieren zwermen om me heen als vliegen om de stroop. Voor het eerst van mijn leven heb ik me voor iets uitgegeven dat ik niet ben. God weet, wat ik ze heb wijsgemaakt, hoe ik me er uit heb gered. Je kunt wel huilen om jezelf. En gisteravond vertelden mensen die van de evacuatie terugkwamen, dat de moffen vader bij een bombardement hebben gedood“, vertelde zij, op haar lippen bijtend.

De zon ging boven de steppe op en zijn verblindende stralen werden door de met trillende dauwdruppels bedekte, eternieten daken weerkaatst. Ljoebka hief haar hoofd op en schudde haar krullen.

„Je moet weg. Wat zijn je plannen?“

„Dezelfde als de jouwe. Je hebt toch zelf gezegd, dat we van hetzelfde laken een pak zijn“, glimlachte Sergei.

Nadat zij Sergei over het plaatsje en door het achtertuintje had weggebracht, knapte Ljoebka zich snel wat op. Zij kleepte zich overigens zo eenvoudig mogelijk, want zij moest naar Goloebjatniki, naar de oude Iwan Gnatenko.

Zij ging juist op tijd weg. Met vreselijk geweld werd er op de voordeur van haar huis geklopt; het waren Duitsers, die in het huisje, dat dicht bij de weg naar Worosjilofgrad lag, onderdak eisten.

De gehele dag bleef Walko zonder eten of drinken op zijn hooizolder zitten, er was geen mogelijkheid naar hem toe te komen. Maar 's nachts klom Ljoebka uit het raam van haar moeders kamer en begeleidde oompje Andrei naar Senjaki, naar het huisje van een weduwe die zij als volkomen betrouwbaar kende. Daar zou hij Iwan Kondratowitsj ontmoeten.

Hier vernam Walko ook de geschiedenis van Kondratowitsj' ontmoeting met Sjoelga.

Walko kende Sjoelga nog uit zijn jeugd — zij waren beiden in Krasnodon opgegroeid — en ook de laatste jaren had hij